

శ్రీ కృష్ణానందము

పాశ్చాత్యరెవ్యుజనగిరిలో కవ్యాన్ని

ఇది సంస్కృతమున
ముటుకూరి గోపాలదాస్ కవీచే
రచియింపబడి

గుంటుపల్లి సోమయ్యగారిచే
ప్రబంధ కల్పవల్లరి యందు
ప్రకటింపబడినది.

బెజవాడ వాణి ముద్రాక్షరశాల యందు
డి. కే. ప్రింట్ చే
ముద్రింపబడినది.

1921.

స. 0. 4. 0.

శ్రీహయగ్రీవానమః.

వాత్సరే ధ్వజధగితి శ్లోక వ్యాఖ్య.

శ్రీమత్తుండపురాన్వయోత్తమమణిః శ్రీవత్సగోత్రోద్భవ శ్రీమామూర్త్య తనూభ
 యస్తియపతేః పాత్రో హరిశ్లోకకృత్ । గోపాలాంఘ్రి సరోజలగ్నచ్ఛదయో గోపాలచై
 జ్ఞానికో । ముటూర్వనయ దుగ్ధపాకరవిఘ్నః రామాశ్రమభాత్రక ॥ సతుమత్రచి య్య
 దివసే శ్రీహరిమీడ ఇత్యస్యస్తోత్రస్య భావ్యమధియాన సువాద్య భక్తికార్థ ఇవతి
 న్య తత్రుకారజైకస్మిన్నేన వస్తువి శ్రీహరిహరదూపద్యయై సతితయోరేక వివక్షా భ
 పూర్వవిద్యద్వాన్యభ్యాతస్య వాత్సరేశితి శ్లోకస్య ఏకవాచ్యతలంబి ఫలవ్యయన
 న్యాయాత్ పునరధా శ్లేషప్రకారే తదస్య శ్రీవిష్ణుపతయో వ్యాఖ్యానం కరోమితి
 మత్వా పునః శ్రీశివదాయాధాస్య శ్రీమద్విష్ణు దాయాధాత్వం నకల్పనీయమిత్యాశంక్య
 తదుభయలోచనయా శోలాయమానమానసస్సంప్రదాత్రే శుభశుప్తే ప్రాస్తాయాం
 తత్సప్తే పూర్వపరిచితః కన్య ద్గోపాలనామక పురుషస్సాక్షాత్కారో భూత్వా
 భానుమతీష్టణియ పద్మావియదినదసి తన్వ్యాఖ్యానం కరోమితి తస్మిన్నుక్తేసతి.

శత్యస్మాదుద్ధాయాశ్చర్యచిత్తో భూత్వా స్వమనసిత శ్లోకస్య శ్రీవిష్ణుపతయో వ్యా
 ఖ్యానకారకస్య ఏవధవతి నాహమితి॥

అథనా॥ బానామిధర్మం నచమేప్రవృత్తి ద్వానామ్యధర్మం నచమేనివృత్తిః । కే
 నాపిదేవేన హృదిస్థితేన యథానియుక్తో స్మితధాకరోమితి న్యాయాత్ మదియ హృద
 యస్థిత శ్రీమద్వాసుదేవో నియోజకః అహంతు తన్నియుక్తమాత్ర ఏవతానన్మాత్రేణ
 ముకుతిమనీనాస్తే॥ అపిచ యది శ్రీహరిహరయో రేకాత్మకత్వం సత్యం తథాతథాపిచైత
 త్పద్య వ్యాఖ్యానయోగపి వస్తుతైక వస్తువిషయత్వమేవ సంభవతి॥ కించ తదపి హరి
 వ్యాఖ్యాన మిదమపి హరవ్యాఖ్యానమేన తయోర్నామగోభేదా నాస్తి ఖలురూపతః
 భేదే ప్రవృత్తేసతి పారమాధికతయా భేదానాస్త్వైవ సర్వవస్తువా మేకవస్తుత్వాత్ ॥
 సర్వం మృగ్మయంవిజ్ఞాతంస్యా ద్వానారం భణం వికారో నానుగ్ధేయం మృత్తికత్యేవ

సత్య మితి శృతేః॥ ఇత్యేవం మన్వానస్తతస్తదారభమానాః ఆదౌ నిర్విఘ్నపరిసమాప్త్య
భా మిష్టదైవతం ముత్యేదం వ్యాఖ్యాన మకరోత్॥

శ్లో॥ వాళ్చారేడ్ల విజయభగవద్గీతాశ్లోక వ్యాఖ్య: కుఁభేష్టబానికాణే గ్లోరాచారు డురస్సరే
దురుతర ౧౧ వేయకథాదరం । ఉద్విష్టబురకా సిద్ధుత్తిగ్మగిభే రాద్ద్రాజి నాచచ్చద
స్సస్తాదంబు మదంబుదాఖిగి రుగ్దేవో ముదేవో మృద ఇతి॥

అస్యాభావః వాళ్చారేడితి । సర్వతోముఖేన వృణోతీతివా బహుప్రదేశం వృణో
తీతివా వాగ్యతే పిసాసాఅనయేతి వానాజలం వృణోతీతి ఇతి ధాతోరాణాదిక ప్ర
త్యయః వాగ్దూచాతీతి వాళ్చారేః చరగతి భక్షణసారితి ధాతోగ్లప్రత్యయః చరతీతి
చరః వారాంచాః వాళ్చారేః చరేప్తః సవనవాళ్చారో మత్స్యః అనుకీతి కాదేరాకృతి గ
రాత్వాదుభయ పదవృద్ధిః ఈట్ట ఇతిట్ ఈశ విశ్వేంద్ర ఇతి ధాతోః కరణిక్విప్ ఇనాది
-చన్యః ఇన ఈశాశ్లోకపతి .యద్రాజావిభు రిత్త్యగేత్యమకోకాత్ వాళ్చారాన్
చావాళ్చారేట్ కర్మధాన సమాసః సమానాశ్రిత్యాత్ మత్స్యైవతారవాం
-న్నారాయణ ఇత్యర్థః॥

సను మత్స్యరూపభూత స్సచయః కశ్చిన్పిట్టబ్రహ్మచర్య భవతున వారాయణ ఏవే
తి చెన్న సచవారాయణఏవ । గాళ్చారో దశరూపభృది త్యమకోకాత్ తదితరరూప భృ
దితి సశంకనీయం మత్స్యరూప్యేదరాహశ్య నాగనీహశ్య వామనః । రాసా రామశ్య
రామశ్య జాద్యఃకలికీరవచేతి పురాణవచనాత్॥

అపిచ వేదేష్యపి తత్రతత్ర మత్స్యైవరూపభృశ్యే నైవారతార ప్రసిద్ధిశ్చలేనా
శ్యేషమీదాది శబ్దవాచ్యానాం బ్రహ్మ రుద్ర సూర్యాదీనాం మత్స్యైవతార రా
భా భావాత్ శ్రీవిష్ణురేవేతి రాధారతః॥ కిం వాగ్దూచాతీతి వాళ్చారా యేషమస్తీతి
వా వాళ్చారామత్స్యః తిమితిమింగిల తగ్గిల తగ్గిలదయః శేషమీ దీశ్వరః వాళ్చా
రేట్ మహామత్స్య ఇత్యర్థః॥ వాగ్దూచామిషతిగచ్ఛతి ప్రాప్నోతీతి యాకత్ ఇన
గతా వీతిధాతోః కరణిక్విప్ వాళ్చారేట్ సామాన్య మత్స్య ఇత్యర్థః॥ సర్వత్ర
మత్స్య ఏవప్రతీతః సచ శ్రీవిష్ణుః తిశ్వగ్గంతూనాం శ్రీవిష్ణుత్వంచాః । క్రియానా మిష్ట
ఫలప్రదాన సామర్థ్యం ఏకత ఇతి చెన్న । యథామచాః క్రోశంతిమంతాః ప్రవిశంతీత్య
త్ర ముచస్థాః కుంతధాశ్లోకేన పురుషాః ప్రతీయంతే ఒక్షగానా యోగ్యత్వాత్
సనుచాః కుంతాశ్చ అచేతనత్వాత్ తిథా తస్య మత్స్యైవతారంత్యాత్ లక్షణయా
యోగ్యతయా శ్రీవిష్ణు రప్రతీయతే ఆశిః । క్రియానా మిష్టఫలప్రదాన సామర్థ్యచ్చన

కు మత్స్యమాత్రం శ్రీవిష్ణుత్వాత్. కించ శ్రీవిష్ణుపరతయా వ్యాఖ్యాతే సతిత త్రుకరణ
స్య బలవత్వాత్ నమత్స్యకూర్మాది స్వయాపసాత్రప్రతీతిః. కింతు మత్స్య కూర్మాద్యన
తారవతో భగవతో శ్రీవిష్ణుదేవస్వరూప ప్రతీతిః. యద్వావారాంచారం యస్మింత్సః
వాళ్ళారః కూర్మైత్యర్థః కూర్మావతార వాసపి శ్రీవిష్ణుదేవేతి యావత్. కల్పాంతకా
లే నిజపృష్ఠభాగే జలంహంతం కమతం నమామితివచనాత్ సచాసావిట్టువాళ్ళారేట్
ఉతవాద్వచారం యేషామస్త్రీతివా యేచరంతిలేవా వాళ్ళారః నవలక్ష జలచరరాశయః
లేషామిట్ స్వామీ జలగ్రాహః మకరఇతి యావత్సోపి శ్రీవిష్ణులేవ యుషాణాం మక
రచ్ఛాస్త్రీతి శ్రీమద్భగవద్గీతా తద్వచనాత్. కించ వారాంచారం యస్మాం సావాళ్ళారా
భూమి రిత్యర్థః తస్యా ఈట్ వాళ్ళారేట్ భూపతి రిత్యర్థః సోపి శ్రీవిష్ణుస్వయమే
వ. శ్రీభూమిభ్యా ముచితం యోగపీఠే విష్ణుంవందే సర్వలోకైకనాథ మితి వచనాత్.
రాజయాపోవా నావిష్ణుః పృథివీపతి రిక్తుక్తత్వాత్. ఆశీస్వీత్ వారాంచారం గమ
నం యంపరిసరాళ్ళార స్సముద్ర ఇత్యర్థః తం శ్రీరామావతారే నేతుబంధనత్వేన వా
శ్రీకృష్ణావతారే ద్వారకా నివాసత్వే నవా శ్రీపరశురామావతారే సహ్యాగిరి నివాసత్వేన
వా సర్వదా క్షీరాద్ధియనత్వేనవా మత్స్యావతారేచ కూర్మావతారేచ సర్వత్రవా ఇవతి
గచ్ఛతి వ్యాస్తాంతితి వాళ్ళారేట్ శ్రీవిష్ణురీత్యర్థః. అచివ వార ఆపతాళ్ళారంతి భ
క్షుంతీతి వాళ్ళారః యోగినియమవ్రత్యాదయ స్తాపసాస్తాపివతి గచ్ఛతీతి తథా హరిగ్
చ్ఛతి తావసానివచనాత్ లేషాం యోగిజనానామీద్యా తథోక్తః ఏవముక్త్యా తతో
రాజ స్మహాయోగీశ్వరోహరిః. దర్శయామాసపాగ్ధాయ పరమంరూపమైశ్వర మితి భగవ
ద్వచనాత్. నన పానీయం పానక్రియా యోగ్యమేవనకు భక్షణానామ్ మితి వక్తవ్యం
అత్ర చిత్తతరళ్ళానుభవాధః ప్రసజ్యతే ధాత్యర్థానా ముపలక్షణమాత్రత్వాత్ ప్రార
బ్ధం త్వహాభుజ్యతాం భుక్తభోగామజ్ఞోస్య ఇత్యాది వాక్యార్థవత్. కించ వారాంచా
రం యానుతావాళ్ళారా నద్యస్తా సామీద్యాళ్ళారేట్ సముద్రస్సోపి శ్రీవిష్ణుస్సరసో
మస్మిసాగర ఇతి గీతావచనాత్. యద్వావారాం వారాణాంచారమయనం ప్రాపణమితి
యావత్ తద్యస్మిక్ సచవాద్వనారేషుచార మయం ప్రాపణం యస్యసోపి వాళ్ళారః
శ్రీవారాయణ ఇత్యర్థః. ఆపోవారా ఇతిప్రాక్తా ఆపోవై నరమానవః. తోయమస్యా
యనం పూర్వంలేన వారాయణస్మృత ఇతివచనాత్ సచాసావిట్టువాళ్ళారేట్ శ్రీమ
న్నారాయణస్వామీత్యర్థః. అత్ర చారశబ్దస్య ప్రతిపదమయన మితి యుక్తమేవ. చర
గతి భక్షణయోగితి అయపయగతాది క్తుభయధాత్వో గత్యర్థవతయా. ఏకత్వవా భ
వాద్యర్థవ్యాప్త్యర్థయో రపి తదైవ తదుభయో స్సాహచర్య నియమాత్.
యద్వాచార మయన మిట్ ఇ ఛా ఇ ఛు ఇ ఛా యా మితి ధాతో చార

ఇట్ వారేట్ వాళ్చారేట్ యస్య సవాళ్చారేట్ శ్రీ వారాయణ ఇత్యధః॥
 వాళ్చారే డ్వజధగి తేకపదంవా అస్యధః వాళ్చారా మత్స్యః ఈట్ట ఇలిట్ ఇ
 నాదిశబ్దవాచ్యః ధ్వజోలింగం పాలిశేతు ర్ధ్వజోలింగ మిత్యమరాత్ ఈశోధ్వజః ఈ
 డ్వజః ఇనాది లింగమిత్యధః వాళ్చారే ప్సీడ్వజం దహతి ప్రకాశత ఇతి వాళ్చారే
 డ్వజధక్ సోపి మత్స్యవతారో హరిత్యధః॥ ధగిత్యత్ర దహధాతోః కుతః ప్రకా
 శాధకత్వ మితిచేన్న॥ ధహధాతో ర్వాచ్యాన్ధో భస్మీకరణం లక్ష్యాధశ్చ ప్రకాశః
 తథమే తల్లక్షణోపపత్తి రితిచేత్ దహనం భస్మీకరణం భస్మీకరణ జనకస్యాగ్ని ప్రకా
 శోస్తీలి భస్మీకరణస్యాగ్నిశ్చ జన్మజనక భావసంబంధః అగ్నిశ్చ ప్రకాశస్యచ అక్రయో
 క్రయో భావసంబంధః తథాచ లక్షితలక్షణయో దహధాతునా ప్రకాశో లక్ష్యత ఇత్య
 భిప్రాయః అతఏవ ధగద్ధగితేత్యాది ప్రకాశా ప్రతిపాదకపదానా మప్యనయేన ఇత్యా
 లక్షణయా ఉపపత్తివస్తుం శక్త్యా కించ ధగిలి ప్రకాశవరోపుత్యన్నః శబ్దః భాష్యేచ
 ఉజాదయో పుత్యన్నా అపుత్యన్నా శ్చేతి పుత్యత్య పుత్యత్వత్రిపక్షద్వయ ముపపాది
 తంచ తస్మాత్ప్రకాశవరోయంధ క్షబ్దః యద్వావాళ్చారే ణ్యోగ్యో నామకరో వాసఏవ
 ధ్వజః రాజచిహ్నం యస్యసః॥

కేతురస్య సవాళ్చారే డ్వజః మన్యధః॥ ప్రద్యుమ్నో మినకేతునః మకరధ్వజ
 ఆత్మనూ రితి వామరాత్ సఏవధ త్ప్రకాశకోవా తస్యధగిన ధగ్యన్యసోవా వాళ్చారే
 డ్వజధక్॥ అథవా వాళ్చారా నవలక్ష జలజంతురాశయస్తేషా మిడ్వజః రాజచిహ్నం
 యస్యసః వాళ్చారే డ్వజః జలగ్రాహః మకర ఇతి యావత్ తందహతిచి నస్తీలివాళ్చా
 రే డ్వజధక్॥ శ్రీవిష్ణో గజేంద్రరక్షణాధణం మకరమభిన్న దిలిలోకవదయోః ప్రసిద్ధ
 త్యాత్ అత్ర దహధాతో గృహస్మీకరణాధకత్వమేవ సతుభేదనాధకత్వ మితి నచవా
 చ్యం ధాత్వధణనిర్దేశానా ముపలక్షణమాత్ర త్యాతీనిదిశశ్రమానా న్యాధకత్వస్యాపి
 సంభవాత్ యాగాత్స్యగోభవతీత్యాదౌ తథాదర్శనాత్ భస్మీభావస్య భేదశక్త్యచ
 ఉభయోరపి హింసానుకూల వ్యాపారత్వాత్ లక్షణయావా దహధాతోచ్చేదన పరత్వ
 సంభవాత్॥ యద్వావార ఆహతాశ్చరంతి భక్షయంతీలి వాళ్చారామేఘకాతయః వా
 ఛారాశ్చైతే ఈశశ్చ వాళ్చారేశః శ్రేష్ఠమేషా ఇత్యన్వయః తెధ్వజః వాహనరూప చి
 హ్నోని యస్యసవాళ్చారే డ్వజః ఇంద్రస్తస్మిక్ ధక్ ప్రకాశకః శ్రీహరిరవదేవానా మ
 స్మితానవ ఇతి త ద్భగవద్వచనాత్॥ ఉతవాళ్చా రాజలభక్షకాస్తాసా ఇతి భావః తె
 ప్సీడ్వజః రాజచిహ్నం యేషంతే వాళ్చారే డ్వజస్తావ సశ్రేష్ఠ ఇత్యధః॥ తేషు ధ
 క్ప్రకాశకః శ్రీహరిరేవ యద్యద్విభూతి మత్యుత్తయ శ్రీమహాజితమేవవా తత్రదేవాన
 గచ్ఛన్తం మమ తేజోంశ సంభవమితి శ్రీ భగవద్గీతావచనాత్॥ ఆహస్విత్ వాళ్చారేట్

మహోన్మి నామకరో వాన ఏనధ్వజఃకేతనం అంకావాచసన్యః వాళ్ళారే ధ్వజసముద్రః శరధిర్మకరాం కశ్యపీచిమాలీ యువధ్వజః వారాకరః శ్రీజనకో మహారావో మహే దధిరితి కేసమరాత్ తందహత జ్ఞోభయతీతి శోషయతీతివా తథా సముద్రం జ్ఞోభ యామాన శరై రాదిత్య పన్నితై రితి శ్రీరామాయః వచనాత్. సగరవంశసంభవ శ్రీరా మ దళేశన జనితజ్ఞా త్యనూయాప్రాప్త సముద్ర దురభిమాన మదహదితి శ్రీమద్రామాయ జై ప్రతిపాదనాత్ కించ తత్సముద్రే భక్తృకాశకోవా తస్య జలధికాయిత్యాత్. అపిచ వారాంచారం యానుసంతీతి వాళ్ళారానద్యః తాసామిట్సుముద్ర స్తస్యధ్వజః మహోన్మి నామకరోవా సచాసాధక్య మత్యాన్యకతారవాన్యా. ఓంకారాది సమస్తమంత్రపదపీ గమ్యః పురాదానవం సింధా మగ్న నిమజ్జితై త్య సహితం వేదాపహం సోముకంజిత్యాత జ్ఞతరే నిమగ్న నిగమానోద్ధతతవా నృప్తజే. పాయాద్యః కమరాముఖాబ్జ మధుసో మ త్యాన్యకతాకో హరిరితి శ్రీ విష్ణుపురాణవచనాత్. మకరోవా యువజాం మకరశ్యాన్మీ తి గీతావచనాత్. ఏతాదృశోయః యథబ్జ తథబ్జయో రన్యోన్యాపేక్షత్యాత్ సః శ్రీమ న్మహావిష్ణుః వః యుస్మాకంముదై ఆనందాయవా అముదై అన్య బ్రహ్మణః అకారో బ్ర హ్మవిష్ణోశి కమలేష్వేం గజేరజే. గౌరవేంతఃపురే హేతౌధూషణేంద్రూ పుమేజ్యయో రితి నానాధౌరత్నమాలాయాం ముదై సంతోషయవా. యస్యాః నవిద్యతే ముదన్యా సా అముత్ యదపేక్షయా న్యామన్నాప్తి సేత్యధః తస్యైవా. ఆరం శీఘ్రం అథా శీఘ్రం త్వరితం లఘుక్షీప్రమరంధృత మిత్యమరాత్. కించ నవిద్యతే రఃక్షయా యస్మిక్ సోరః రఃప్రమా న్నావకే కామేక్షయే పక్షేశయే స్పృతావితి నానాధౌత్ శ్రియావిశేష గత్యేన అరమితి నపుంసకరూపం నిష్పన్నం. అలమితివా పాతః తత్పక్షే అలంపగ్యాప్తిః అలంభూషణపర్యాప్తి శక్తివారణ వాచక మిత్యమరాత్ తద్యధాభవితి తథాస్తాత్ భ వతాత్. అపిచ మన్న భవతీత్యముత్ ముదోన్యావా అముత్ తస్యై అముదై అనానం దాయేత్యధః నస్తాత్. నన్వత్రాశిః శ్రియాయా మనానందగ్రహణం నాహామిచిచెన్న. సర్వశరీరాణాం యత్రమత్ర చిద్యదాకదాప్యనిష్టం సంభవిష్యత్యేన తన్నికృత్యధణం ప్రథ మతః సఖ్యేషు అభావాన్యాథౌ పరిగృహ్య పశ్యాత్పరిహర్యతే.

అవిధవాధనవర్షాణికతం. అమృతం తే దాస్యామిత్యాది శృతిషు తథైవోక్తత్యా దిత్యాశిః. అయం శ్లోకః కామవతాం కామవిషయాధౌభోధకపః అస్య శ్లోకస్య స్వర సతః శ్రీ శివపరత్యమేన ప్రతీయతే సర్వవిశేషజానాం తత్రైవోపపన్న త్యాత్ యద్యపి సవిన పరమేశ్వర త్సాంబళిః పరమాత్మై నకలాభిలషితప్రదానై నమధావిన తమపాధి భూత మాయాయః అశుటిరఘటినాపట యస్త్యాత్ తథాపి వాళ్ళారే ధ్వజ ధగితివిశే షణాత్ కామదగ్ధతాప్రతీయతే తాదృశః శ్రీమత్సాంబళిః కామద ఇతి వక్తవ్యే న

హన్వితోధః ప్రతిభాతి, కించాల్లిలం పరుషం గ్రామ్య మిత్యాది కావ్యరూపణాని ప్రతీ
యంతే ఏతస్య పద్యస్య మహాకవికర్తృకత్వా న్నచేదం యుక్తం ఏవంచసతి శ్రీ శివ
కేశవయో రై క్యపి తత్తదపాధి భూత సత్త్వరజ స్తమోగుణభేదాత్ వ్యావహారికాభదా
వతః ఏవ తథాచా త్రత్యాని విశేషణాని శ్రీవిష్ణుపరతయైవ నియంతే ప్రతీయమాన వి
శోధకావ్యవోష పరిహరాధః॥ ఆపిచ వ స్త్వరమణీయ రూపతావ ప్రతీయతే ఆస్థి స
ర్వాదై భాజనాది వికృతద్రవ్యధారణ ప్రతీతేః॥ కించ యాదృశం వస్తుప్రార్థ్యతే తద
నురూపమేవ పరమేశ్వర ముపాస్యం అత ఏవ శంచమేమయశ్చమ ఇత్యాది ప్రాధాని
య కామవానురూపలాభాధః శ్రీయదే ఆదౌ తదియ శోధా ద్యుగ్రరూప నివర్తనం
సంప్రార్థ్య తస్య శాంతరూపవోపాసనం కృత్వా తదనంతరం సర్వకామాన్వాచతే త
ద్వద్రాప్త్యైతస్య స్లోకస్య శ్రీ శివపరత్యై భూతరూపతా ప్రతీతేః శాంతరూపతాః లా
భాత్ తల్లాభాధః శ్రీవిష్ణుపరతయైవ వర్ణనీయాయం స్లోకః॥ గమ నిరతిశయా సంతో
షసంపాదన నిరపేక్షస్సన్ జగత్కారణీభూత వస్తువిశేష ఏవ సముధాస్యచ॥ యదాత
మస్త న్నదివానరాత్రిః ననన్తచా సచ్చిరవీవక్షేతః॥ తదక్షరం తత్సనితుర్వరేణ్యం ప్ర
జ్ఞాచితస్తా త్రస్పతాపురా ణీత్యాది వేదాంతేషు శ్రీ శివవైష్ణవ జగత్కారణప్రతీతేః స
వీవాశ్రయణీయః॥ పశ్యతేతం వివర్యకథమిదం పద్యం శ్రీ విష్ణుపరతయా నియత ఇతి
పన్ను॥ సత్యం జగత్కారణమేనాపాశ్యం వస్తునః ఏకత్వాత్ యద్యపి పరమధాతో
భేదో నాన్వైష్ణవ అధా పుష్కలత్రిశితిలయరూప కార్యత్రయానుసూల వేషకరీరాదికం
స్వేధయా పరిగృహ్య బ్రహ్మవిష్ణుశివాది సంజ్ఞాభిర్యత్య వస్త్రీయత ఇతి॥ వ్యావహారికభేదో
వర్తతమన తత్రాపి సామాన్యతః సదేవసోమేదవమగ్ర ఆసీత్ అత్తానా ఇదమేకవీవాగ్ర
ఆసీత్ నానుదేవోవా ఇదమగ్ర ఆసీన్న బ్రహ్మనచ శంకర ఇత్యాదిషు సదాత్మాది కల్పప్రతి
పాదితస్య జగత్కారణత్వం శృతం తస్య జగత్కారణత్వస్యాధ్యక్షాని అథ పురుషో
మాతై శ్రీనారాయణో కామయతప్రజా సృజాయేతి॥ నారాయణా త్రాహోబాయతే॥
మనస్సక్వేంద్రియాణిచ॥ ఖంబాయుష్మ్యోలిరాపః పృథ్వీ విశ్వశృధారిణి॥ నారాయణాద్రు
హ్యబాయతే॥ నారాయణా త్రబాపతిః ప్రజాయతే॥ రుద్రావపవస్సగ్రాణి ఛందానిచ॥
నారాయణా దేవసమత్పద్యంతే॥ నారాయణాత్ప్రకథంతే॥ నారాయణాత్ప్రలీయంతే॥
అథ పురుషోమాతై నారాయణః॥ బ్రహ్మనారాయణః॥ శివశ్చనారాయణః॥ శక్రశ్చ నా
రాయణః॥ ఊర్ధ్వశ్చనారాయణః॥ అధశ్చనారాయణః॥ ఆకాశశ్చ నారాయణః॥ అంతర్భ
హిశ్చ నారాయణః॥ నారాయణవేదగ్ంసర్వం॥ యద్భూతం యచ్ఛభివ్యం॥ నిష్కలం
కో నిరంజనో విర్వికల్పో నిరాఖ్యాతః శుద్ధోదేవ ఏకోనారాయణః॥ నద్యతీయోస్తీత్యా
ది పర్యలోచనయా బ్రహ్మరుద్రాదీనాం జన్యత్వవిశేషతః నారాయణవైష్ణవ జగత్కా

రణత్వంచ శ్మశానులేపవంచసతి యథా అగ్నిహోమీయం పశుమాలభేలేతి పశుమాలస్య
సామాన్యతః శ్రుతస్యాలంభనస్య భాగస్యవపాయామేవ ఇతి ముద్రలించాత్ భాగపర
త్వవత్ విశేషే నారాయణపర్యవసానం యుక్తమితి నకించినదన్యం అతః జగత్కారణ
త్వాత్ నైరపేక్ష్యేణానవరత సకలశేయస్సంప్రదాన నారాయణవినదతుః అతస్తత్పర
తయైవ వ్యాఖ్యాన ముచితం యద్యపి శివపక్షే మృదశబ్ద్యావిశేష్యం తచ్చరూఢమేవ శ్రీ
విష్ణుపక్షే నావాక్పారేడితదం విశేష్యం ఇదంచ యోగికమేవ తథాపి యోగరూఢో
గృధ్రే రూఢేతేన రథకారాధికరణవ్యాయేన బలవత్త్వం తథాపి ప్రకృతే కామనాయాః
ప్రధానత్వాత్ తత్ర శోషవిరోధాదిన్యుతిరయుక్తేతి ప్రధానానుసారేణ సర్వేగుణా
నేతవ్యా ఇది గూఢప్రధానాధికరణే రాదాంతత్వాత్ రూఢింపరిత్యబ్యాపితృప్తవనణితు
ముచితత్వాత్ సన్యత్య శ్లోకస్య శివపక్షమేవ స్థాపయితుం మృదసుఖం ఇతి ధాత్వధా
మదాయ తాదృశ సుఖపేక్షుకత్వేన మృదపదమేవాః కార్యవిశేష్యం కర్తుముచిత
మితి చెన్న మంగళాదీని మంగళమధ్యాని మంగళాంతానిచ కాస్త్రాణిప్రథంత ఇతి వ్యా
యోత శ్లోకాదావేన ప్రవర్తతే మధ్యమచరమయోః తత్ర చరమేతుః ఆః క్రియాయాం
మృదపదగ్రహణే మృ ఇతుచ్చానం మాత్రేతేన ప్రాంత్యాగాధకా మృక్షాధాతు
స్సూచితః తేనా మంగళాన్తలపారుహ్య దయోదుర్భావాః ప్రతీయంతే తగూత్రిక్షరే
షు అంత్యవీకనల్లమృకారః ఏకగురుగణోడకారః తయోస్సంయోగా మృదశబ్దః తథావి
శేనా న్యుగవిధి మ్మిశ్రేనేనస స్సంకరగణాభిధానో భవతి అతస్త్యధాధకతః మంగ
ళాంతా నితివ్యాయో నాస్తీతిబోధ్యః తత్రశ్లోకమధ్యమేతు విశేషగూఢత్వాత్ చరణ
పరిధనత్వాత్ ఉభయచరణయో రుభయగణాక్షరయో గ్గిహాసాస్య యుక్తత్వాచ్చత
న్నాయేనప్రవర్తతే శ్లోకాదాతు శ్రీ విష్ణుపక్షవిశేష్యపూతశ్చ వాక్పారే ట్పదస్యవా
వాక్పారేధ్యజధగితిశ్లోకవ్యాఖ్య అనా ప్రతిష్ఠితోయోవికారః అన్యుతబీజత్వే నారోగ్యాయు
ష్కరాదిష్ట ఫలానిదదాతి వకాగస్య గ్రహశ్చంద్రబీజం త్వమృతమేవచ ఆరోగ్యాయు
ష్కరఫలం క్షుత్రియాబాలిరుచ్యతే శేతవర్ణాధినాథస్య ప్రచేతా ఇతివిశ్వత ఇతి సాహిత్య
రత్నాకరవచనాత్ కించ వాక్పారే ఇతి శబ్దభూతాయో ముగణస్య క్షూద్రగణానుపా
శ్రేతస్య ౧౨ యమప్రబోధవతి

మధ్యాంతా ద్యుభిలేషు గాజనభమా స్సూర్యానిలేందుక్షమా దేవాస్థిత రుగన్యదే
శగమన ప్రఖ్యాతకీర్తిశ్చియ ఇతి సాహిత్యరత్నాకరేషి యమం స్వగురుర్వై ముగ

జోధూమిదై వర ఇతి చమత్కారచంద్రికాయంచ। శుభదోమో భూమిమయ ఇతి కవి
 కంఠపాశేచ। మగజాయం కశ్యపస్త్రిః శూద్రాశాలి ర్బుధగ్రహః। జ్యేష్ఠశ్చో రాక్షసగజో
 హరిద్యుష్టోలిరాశికః। ఎణయోనీ రాద్రగ్రసోజయనామాది యామజ ఇతి ఛందసి। సామ్యే
 పి మగణక్తూరః క్షూరంగణ ముపాశ్రితః। క్షూరగ్రహసమాయుక్తః శత్రుదేశం బుధోయ
 ధేతి సాహిత్యచంద్రికయే పుష్కత్యాత్। వాళ్ళు రేడ్స్ జడగితి వాక్యభూత స్వగణ
 సంయుక్తో యోమగణస్సస్వస్వ కామఫలప్రదోభవతి। కర్తుః కారయితుశ్చైవ మగ
 ణోబుధకర్తృకః। సగజేన సమాయుక్తః సర్వకామఫలప్రద ఇత్యలంకారమాదానుజివ
 చనాత్। మగణస్య సగణసంయోజనార్థమేవ శార్దూలవిక్రీడితవృత్తంభవతి। సూర్యా
 జ్యైర్మసజాస్సతాస్సగురవః శార్దూలవిక్రీడిత మితివృత్తరత్నాకరాత్। మగణసగణయో
 ర్బుధశనిగ్రహాధిపతిత్వా త్సుమమైత్రీకుచ్యతే। అతః మంగళాచ నితివ్యాయోత్త్రో పగ్ర
 తిఃత ఏవేతిబోధ్యం। అతస్తాదృశకళ్యాణరూపతయా వాళ్ళు రేట్టుదేనవా వాళ్ళు రేడ్స్
 జడగితివా ఇదనుః। కార్యమనవద్యం భవతితేనాస్య శ్లోకస్య శ్రీవిష్ణుపక్షఎవసంభా
 వ్యతే। మృతశబ్దస్తు సుఖహేతు కోపితాదృశ దుఃఖవతయాతవాః కార్యే పరిహరణీ
 యః। తేనాస్య శ్లోకస్య శిత్కాపి సగ్రహ్యఇతి కేంచ శ్లోకాగిష్ఠసంఖ్య ఏవ శుభాశుభ
 ప్రదానే శక్నోతివాస్యః తత్ర యది పరిశుద్ధాక్షరస్సచ శుభమేవదన్యాత్ ఆపరిశుద్ధాక్ష
 రశ్చేద శుభంకుర్యాత్। న్యస్తాః కావ్యముఖేవర్ణాస్తత్తద్దైవతమూర్తయః। కర్తుః కార
 యితుః శ్రోతుఃకల్పయంతి శుభాశుభమితి చమత్కారచంద్రికాయంచ అక్షరేపరిశుద్ధకు
 నాయశో భూపతిర్బువేదితి కవికంఠపాశే ఉక్తత్యాత్ అతః శ్రీవిష్ణుపక్షవాళ్ళు రేట్టుదే
 న వివా అనేన శివపక్షమృడతద్వై నాశీస్యచనమయుక్త మితి సిద్ధాంతం। నన్వేత ఛందో
 లక్షణం కావ్యవైద్యవనత్వాః కార్యస్యేతిచేన్న। కావ్యముఖే యేగుణవర్ణనతఃతే తే
 ప్యాకావ్య నిమిత్తకాః। కర్తృజాణం కారయిత్రాణాం బ్రాతృజామాః కృతానామ
 వీష్ట శుభప్రాపణార్థమేవ గ్రంథాదౌ కేవల కళ్యాణప్రతాప శక్తాని శుభగణాక్షుగాని
 సందర్శ్యంతే। శుభాక్షురైః శుభగణైః స్సువిద్యానాశిషం వదేత్। దుర్వ్యాపకరగణైః
 స్సువిద్యా నాశిషంవదేదితివచనాత్। అతస్త చ్చందోలక్షణసూత్రాస్య నిమిత్త మేవేతి
 విశ్లేషం। నచశివపక్షే వాళ్ళు రేడ్స్ జడగితి కవీంద్రవీర విశేష్యం భవత్ప్రీతి వాచ్యం। అస్య
 వాక్యశక్తిభావః కామదానశో దుద్రఇతి ఇదమాశాస్యం కామవిషయకం యత్ర రుద్ర
 త్వం వరతే తత్ర కామత్వం నాస్తికస్య కామరీత్యాత్ సూర్యస్థానే తిమిరవత్ తా

దృశ కామదాహకః కామందదాత్వతి వక్తవ్యే ఆశ్రియా శుభలక్షణ విశోధోజాయతే, కించ, తత్ర కామదాహకః ఇత్యేవాద్యః, తేన రుద్రోగత కామాభవతి, యత్ర ఇచ్చాశక్తి ర్నాస్తి తత్ర క్రియాశక్త్యాదయోపి నశంతి, తాదృశ రుద్రం ప్రతికృత కామనిమిత్త యాచ్ఛాయాశో లాభః, అతః శివపక్షవాఙ్మరేడ్వజగత్పదేన నయం క్తమాళిః కార్యం;

వాఙ్మరేణ్మాత్రపక్షే ధ్వజగతి ప్రత్యేకంపదం, అస్యాథః, ధ్వజం కేతుగ్రహం యథాభవతి తథాదవతిభవంతీతి ధ్వజభక్ శ్రీవిష్ణు రిత్యథః, అమృతం పిబతిసింహికా పుత్రే శ్రీవిష్ణుచక్రభిన్నగతే సతితస్య శిరోరామూరపి కమంధం కేతురపి బభూవ, అతఏవ రామకేతుగ్రహణాం శేకగ్రహగ్రహణాత్, తద్వయోరపి చరితార్థం భవతి.

శ్లో॥ “భృగిం దురాహవఃకాంతా బుధమందో నపుంసకా

పురుషాశ్చైవవిజ్ఞేయా గురుభౌమదివాకరామ్” ఇతి జ్ఞాతీయవచనాత్॥

అమరకోశేషి, “తమస్తురాహుస్స్విర్భూమి స్సైంహికేయో విసుంతుడమ్” ఇత్యేవం స్థిత్యా తతః కేతుగ్రహనామాభావాత్, ఏషుకథా వేదపురాణాదిషు ప్రతిపాదితైవ ఆత్ర దహధాతుః శ్రీవిష్ణుపక్షప్రకరణ బలవత్వేన, లక్షణయనా, ఛేదకపరః, ఛేదనే న వివాహ్యాయుక్తత్వాత్, కించ నాశనక్రియా తాత్పర్యస్య దహధాతో స్తన్నాకాథా పర్యాయేషునా, తదానుసూర్యేషునా, తదాకదా యత్రక్షతాపి యదాచిత్యాథాంతదాతత్ర తత్రతద్వ్యాపారేణ్యం.

“అధాత్మకరణాల్లింగా దాచిత్యాదధానియా”మితి వచనాత్, అతస్తస్య తదధా ఏవప్రతిపాద్య ఇత్యభిసంధిః, యద్వా? ధ్వజేన, నిమిత్తైవ భక్, దాహకః, ధ్వంసక ఇతి యావత్, నిమిత్తైవినా అధక్ అదాహక ఇత్యథః పోషక ఇతియావత్, తస్య శ్రీమహావిష్ణోః స్థితికర్తృత్వాత్ మనుకైటభిరావణాది బాధితస్య జగతః తద్బాధా నివారణ నిమిత్తైవ తద్గతభవత్.

పరత్రయదాకదాపి అధక్ పోషకవీన, ఉత ధ్వజకతనః ఆత్ర శ్రీవిష్ణుపక్ష ప్రకరణ బలాధ్వజభక్తేన గరుడః ప్రతిపాతే, తాదృశగరుడరూప ద్వబాధ్ధక్ష్మకాః, కించ ధ్వజం నిమిత్తంకారణ మితియావత్, తచ్చమూలకాజ్ఞానంతం దహతి నాశయతీతి ధ్వజభక్త తస్యకారణాభావే కార్యాభావః, అతఃపూర్వాబోధః పరమాత్మేతి యావత్.

శ్లో॥ కారోస్సాధిరయంజీవః కారణోపాధిరీశ్వరః। కార్యకారణతాంహిత్యా పూర్ణబోధోదశమ్యతి ఇతివచనాత్; పునఃకీ దృగ్విధఇత్యుక్తే; (ధృతోద్వధిపతిరితి) ఉదూనాం నక్షత్రాణామధిపతి రుద్వధిపతిశ్చంద్రః ధృతః ఉద్వధిపతిశ్చేనసః ధృతోద్వధిపతిః శేఖరశ్చేనవాశేతీశ్వరవా చంద్రధారిత్యథః, సాహితీవిష్ణురేవ॥

శ్లో॥ కర్మపరధామధనశాయిత వస్త్రశోభిచ్ఛత్రం త్రినేత్ర శశిశేఖరమండితాశ్రిం
 వామాంక సంసితరమాంశునాభిరామం చక్రాబ్జశంఖమగదం నృహరిం సమామితీ॥ శ్రీ
 నృసింహపురాణవచనాత్॥ అగ్నిర్ముగ్ధచక్షుషీ చంద్రమార్యా వితిమంత్రవణా లక్ష్మీ
 తాత్, భూః పాదాద్యోశ్చిరశ్చాస్య చంద్రాదిత్యౌచ చక్షుషీ త్యుపనిషదంతరాద్యా,
 భూః పాదా యస్యఖంవోదర మనురనిల శృంగద్రుమార్యాచన్యేతే కర్ణా వాకాశ్చిరోద్యా
 ర్ముఖపిదహనోయస్యవాస్తేయ మర్థిరితి స్మృతేర్వాచ్యుద్యా చంద్రనామ్నం కర్మపర
 పిప్రయోగ సంభవాత్ భృతోద్వేగిపతిః భృతకర్మపరైశ్చత్యుధః ఘనసారశృంగ సౌజ్ఞిక
 ఇత్యమరాత్ శ్రీవిష్ణుగ్రంథాశోభితత్వం పురాణానిష్ఠప్రసిద్ధమేన, కించచంద్ర శబ్దేన
 హేమేత్యుచ్యతే, అతఏవభృతోద్వేగిపతిః హేమయయభూషణధారి వాకాంచనాంబర
 ధారివా ఇత్యుధః చంద్రశ్శానికర్మపరైశ్చతరాహేమ్ని నపుంసక ఇతి నానార్థాత్ అథవా
 ఉడుశృంగః భృతః ఉడుశ్యేనః భృతోడుః, శివఇత్యుధః తస్మాదిపతిః భృతోద్వేగి
 పతిః తథాచక్రలసయత్రాయాం శ్రీశేషేనోక్తం॥

శ్రీమాన్విష్ణుర్మునుస్వామితి పురాణైరపివర్ణితం శేషాద్విశ్వర దివ్యసుందరతనం
 త్వాం విత్త్యమేహో దయాన్నా నారత్న విభూషితా సునరకరభూత్వావంశాయావతం
 గోపీరూప మనోహరో మునిగణోరాధాకృతి ర్విశ్వసృష్ట్యాదేవ్యాధిభిరప్తమూర్తిభిరయం
 శంభుశ్చ సంసేత ఇతిచ, ఉదశబ్దస్యాపి సత్కృతరూప జ్యోతిసానునస్య వాచకత్వాత్
 చంద్రపితృద్విశేషసంలితం ముచితమేన సామాన్యవాచకస్యగవాది శబ్దస్యతద్విశేషేబలి
 వర్తదావపివతతవాత్, సత్కృతాణా మహాశక్తితి భగవద్గీతావచనం చంద్రస్యోదు విశే
 షత్వేమానం, తథాపి నిర్ధారణ పప్తిస్థలే నిర్ధారణమాంశ్య సహితీయత్వమేన ప్రసిద్ధం య
 తశ్చ నిర్ధారణ ఇతిన్మాత్రేగవాంగోషువా కృష్ణాగౌర్వచుక్షీరేతి నృణాంస్వభువా ద్విజః
 శ్రేష్ఠఇతి భాష్యాదిమత ధైవోదాహృతత్వాత్, ఉభైరధృతాని వాహితాని ఉదూనియే
 నః భృతోడుః, శ్రీవిష్ణురేవ ఉదూనాం శ్రీవిష్ణుపదాయనత్వాత్, విష్ణు పదస్యాకాశ ప
 రాయణవాచకత్వాత్. 'వియద్విష్ణుపదమిత్యమరాత్' 'సత్కృతసేమిర్నత్కృతీతి' శ్రీవిష్ణు
 సహస్రనామ మంత్రాత్, 'సత్కృతతారతస్సార్థం చంద్రమార్యాదయోగ్రహః వాయుపా
 శమయైర్బంధైర్ని బంధాధ్రువసంజ్ఞికే' సజ్యోతిషం మహాచక్రంభ్రా మయంస్తారకామ
 య' మిలియస్య శింకుమారస్య పుచ్ఛదేశేవ్యవస్థితో భృతఃతస్యశింకుమారస్య హృదయే
 జ్యోతిశ్చక్రస్యసేమివత్ ప్రవతతః స్థితోవిష్ణురితి సత్కృతసేమిరితి శింకుమారవర్ణనే
 'విష్ణుహృదయ' మితికృతేః స్వాధ్యాయ బ్రాహ్మణే 'చంద్రయాపేణ సత్కృతీతి' సహ
 త్రణానుభాష్యాత్ "సత్కృతతారతస్సార్థంచంద్రమార్యా దయోగ్రహః వాయుపాశమ
 యైర్బంధైర్ని బంధాధ్రువసంజ్ఞికేసజ్యోతిషం మహాచక్రం భ్రామయంస్తారకామయం ।

శింశుమారస్య చక్రస్య పుచ్చదేశేఢ్యరస్థితః। శింశుమారస్య హృదయే జోశ్చిత్కృతస్య నే
మివత్। ప్రవతకకోసానక్షత్రకేమి ద్విష్టుస్థితస్పృశ' ఇతి "చంద్రయాపేణ నక్షత్రీ నక్ష
త్రీనక్షత్రాణా మహంశశీ"తి తస్మిరుక్తాత్ సచాసానధిపతిశ్చభృతోద్వధిపతిః శ్రీవిష్ణు
స్వామిత్యధః ఆహాస్విత్ భృతోదురాకాశః ఉదూనామపిపదత్వాత్పథత్వాద్య
"తారాపదాంతరిక్షం తారాపదాంతరిక్షం"చేత్యమరపాఠభేదాత్ తస్యాధిపతిః "భూ
తాధిపతయేనమ" ఇతివచనాత్ కించభృతాని ఉదూనియేననః భృతోదుః సచాసానధి
తిశ్చభృతోద్వధిపతిః భృతః ఉద్వధిపతిశ్చంద్రాయేననః భృతోద్వధిపతిః ఎతస్మాద్భూ
ద్రీహిసమాసాధికరణ వయాసనిష్పన్నాద్ధావపి ఏక బహుద్రీహిసమాస నిష్పన్నాద్ధావపి
విష్ణురేవ ప్రతీయతే శ్రీవిష్ణు శింశుమారాత్మికత్వాత్ శింశుమారస్య నక్షత్రగమో దీనా
మాధారత్వాత్ "శింశుమారాత్మనా విష్ణుస్స ప్రలోకానధస్థితా ఉద్రేశేవతయా లోకే
భూరాదీనాధ్వరస్థితా" నితిచతుశ్చరితచనాత్ అథనాధత్వత ఉత్పాదిత ఉద్వధిపతి
ర్యేననః భృతోద్వధిపతిః "చంద్రమూనసోజాత ఇతి" శ్మతేః భృతశ్చైవప్రతిపాదకో
యమధః ఉత్పాదితఃశబ్దః స, ప్రయోగఃలాక్షణికః అత్రశక్య సంబంధస్తుశ్చకార్యధా
రణస్యలక్ష్యస్యాత్పాదిననస్యచకార్యకారణ భావాత్మకః సంకల్పేనభృతేనైవ ఉత్పాద
నసంభవాత్ యద్యః; భృతఃవాహితః ఉత్పాదితాన ఉద్వధిపతయః ద్వాపాదయః
యేననః భృతోద్వధిపతిః "ఋక్షేకాఅధద్రు కాలహుతభు ద్రుష్కీంయదుద్రాదితిశ్చ
నాగాః పితరోభగార్యమరవిత్వస్థా శు గాఖ్యాః క్రమాత్ ఇంద్రాగ్ని అపిమిత్రశక్రదనుజా
స్తోయాఖ్య విశ్వాత్తిభూరీకాఖ్యావసునోయపాజ చరణాహిర్ముఖ్యైశ్చామహ్నాయా ఇ
తిజ్యోతిష వచనాత్ సర్వేశ్వరైశ్చర్యధః ఉత భృతంధారణం "సపుంసకేభావేక్షః ధా
రణముద్వధిపతేనస్యసభృతోద్వధిపతిః ఉద్వధిపతినాకృత స్వధారణవాక్ చంద్రమం
డల మధ్యవర్తిత్యధః వ్యవస్థితారామానధ్యానే "చంద్రమండలమధ్యగ ఇతి వచ
నాత్ పునఃకీద్వగిధ ఇత్యుక్తే (మద్రేడితి) కుంపుధివీంధరం తీతిక్కుధాఃరూఢత్యేన పర్వ
తః తేనం సజాతీయత్యేనవా విజాతీయత్యేనవా ఈట్ స్వామీ సజాతీయపక్షే హిమ
వత్పర్వత ఇత్యధః "హిమాలయోద్దిరాజస్యా"ది త్యుమరకోకాత్ మేరుర్యా "మేరుశ్చ
ఖరిణామహ" మితిగీతావచనత్యేన తస్యాప్య ద్దిరాజత్వమన్తి తామ్రభావపి శ్రీవిష్ణురేవ
"స్తావరాణాం హిమాలయ ఇతిమేరు శ్చిఖరిణా మహ" మితి గీతానుభవగద్యతోక్తత్
విజాతీయపక్షేపర్వతైకదేశానాం శేషపర్వతనీలనగభద్రాద్రి ప్రభృతిపర్వతానాం విభు
సాస్పి శ్రీవిష్ణురేవ, తత్త్రిన్మాహత్యేత్యను ప్రతిపాదితాత్ కించకుంపుధివీంధరంతీతిక్కుధాః
యధానుభవం రూఢ్యావాయోగేనవా పర్వతమాతంగవరాహశేష కూర్మాదయ ఇత్య
ధః తేనామిట్ కూర్మావతాహి, అధారశక్తిరూపావా, శ్రీవిష్ణురియవత్ అస్య

ధాన్యభాగ్యే శ్రుతిధర్మాత్ అవచయః ధన్యః “వశ్యోపతాపయో” ఇతిధాన్యోః శబ్దార్థః
 కమభావోః స్వాధ్యై బాచుకభాత్ క్వి ప్రత్యయోధవతి తదావశ్యః శబ్దార్థః కోభవ
 త్యైతేతిమధ్యమి తం భరంతితిమధ్యః సద్యఃసద్యధః కమద్ర కల్పసక్తుమహారావర్యాణా
 తయానదీనారానిదివ్యం నూప్యతే తదాధర్మాత్ అత ఏవనదీతి నదీధ్వనతిధువిత్యా
 ని నదీపర్యాయశబ్దః పృథ్వాదితాః తదైవమధ్యధానీ నదీపర్యాయోధవతుం యుక్తం
 తానాం నదీనామిద్రావామధ్యధే ఉపయజిత్యధః సోపేతిమధ్యహానిష్ఠః “సరసాను
 న్నిహగర” ఇతిగీతావచనాత్ యద్యామధా, నదీ, కాలిందిత్యధః తస్మాత్ ఈష్యమా
 కాలిందివతి తత్త్యధః త్మనః ద్యుగ్విధ ఇత్యుక్తే జహానితి “జంకటిధూతనైవతేజ
 సత్తంబు నిజన్మనీతి విశ్వప్రకాశ వచనాత్ తేజోన్మనిజన్మని ప్రత్యవతారే వీత్యధః అని
 తిరక్షితితిజానిః అవసాన ఇతిధాన్యోరాజాదికస్య ఇతత్తయస్యబాచుకత్యేన సం
 భవత్ కించతేనతేజసా ఉచుక్షితానిః భార్యాయత్త్యసః జహానిః “భార్యాజాయాజ
 నిష్ఠానిః కళత్రం గహీనిగృహమితిభవం జయవిభుయోః క్షుద్రేష్టజానిరిత్యేకం పదంక్షధాః
 పర్వతాః తేషామిదైత్యర్యవాక కలిందపర్వతః తస్మాయాకాలింది నైవజాయా యస్యతఃక
 రేష్టజానిః అత్రజాయాశ్చసత్త్యక్రియాః పుంబితిపుం వద్యాః జాయాయాని ఇతినిజాదే
 య్మక్షుద్రేదా కాలిందేత్యవనిర్యసత్తసో వాక్షుద్రేష్టజానిః క్రికృష్టావతారే పృథ్వమహీషీ
 జాం మధ్యకాలింద్యత్యే కేతిత్రురాగ ప్రసిద్ధేః క్షుద్రేడిత్యత్రహీమగిరేర ప్రతితః సకలింద
 పర్వత ఇతివాచ్యం హిమవతః క్రికృష్టజాయాజనకత్యసాన్య విద్యమానత్వాత్ కలిందసత్తకు
 తస్యకత్వాత్, కించవవంతి ధ్వనంతితి మః సద్యస్తాః భరంతితి క్షధాన్మమద్రావేషా
 మిట్ క్షుద్రేట్ కీరసముద్రః తజ్జాలక్ష్మీః నైవజాయావాహ నిర్వాయసత్తసః క్షుద్రేష్టజా
 నిః లక్ష్మీపతితత్త్యధః యద్యామధాః స్ఫుటితాః “క్షుద్రస్తుస్ఫుటిః క్షృంధకాంత స్ఫుర్తి
 త్సుక్కురోపల” ఇతి “స్ఫుటికాదిస్తుక్షధానిః కైలాసోరణతాచల” ఇతి త్రికాండశే
 షత్, తేషామిట్ క్షుద్రేట్ స్ఫుటికత్రేష్టః జంతే జంతస్యజమివజం యస్మాస్మాక్షుద్రేష్ట
 జానిః “మహానిర్వాహస్మాక్షుషేతి” తేషామరకోక్తాత్ నైవజానిర్యసత్తసః క్షుద్రేష్టజా
 నిః స్వేతక్షుష ఇత్యధః సరస్వతి క్షుషఇతియావత్ “స్వేతక్షుషస్వేతతల్పస్వేత
 క్షుస్వేతయావ ధృ”దితి వచనాత్; త్మనః ద్యుగ్విధ ఇత్యుక్తే (గతేడితి) గగన్యంతే సం
 భ్రాంతయంత ఇతిపుత్యత్త్యాగజాః “గగనంభ్రాన్త” ఇతిధాన్యో స్తుంభస్పకుయజః బ్ర
 హ్మక్షుధకువనకవనందవాదయై తేషాస్వామివా, తానిమతిగచ్ఛంతి వాగ్విత్తీతివాగ
 కేట్ క్షుష్ణంహజానివా శ్వరోవా, తేషానివాని వేత్యధః తేషాధర్మత్యేనసేవత్యం స
 క్షుష్ణత్వాత్త్యేన అయమధా స్తుంభస్తా, “క్షుష్ణానాయథాయుధ “ ఇతిచ

శ్లో॥ నా ప్రేక్షమానాహృదిరామతత్త్వం జిహ్వగ్రభాగేవరామమంత్రం
 స్యమస్తకే కేశవపాదతీర్థం శివమహాభాగవతం స్మరామిచ
 బలిగిభీషణాభీష్టుః కపిలానారదోద్ధవః
 ప్రహ్లాదశ్యాంబరీషశ్చరణుగ్వాయుశుతశ్శివః
 విష్ణుశ్శేనోద్ధవాక్షుగాః శుకాచ్యవస్సనకాదయః
 మహావిష్ణుప్రసాదోయం సర్వేగృహ్లాంతు తైష్ఠవా॥ ఇతి॥

ప్రహ్లాదనారద పరాశరపుండరీక వ్యాసాంబరీష శుకశాసకభీష్మదాల్ఫ్యం య
 క్త్యాంకదారున వసిష్ఠవిభీషణాదిపుణ్యానిమాన్వరమ భాగవతాక్ష స్మరామిచ॥

తదాదిస్మృత్యర్థగాత్రయద్వా 'గణసంఖ్యానే' సంఖ్యాతాయేవతం తేలేకణాః
 పృథక్పృథక్సముపాహితాః స్వల్లేజీవదాన మహాగాజికసాధ్యదయః భువివతురకీతి
 లక్షసంఖ్యాకజీవరాశయః పాతాశేసర్పదయః తానివతీతివాతేమమిత్యా గణేట్ త
 ద్ద్రావిపత్వేనాతత్సామిత్వేనావతత ఇత్యర్థః కించగణాః ప్రమథాఃతేమమిద్ద
 శేట్ విఘ్నేశ్వరసాగ్నీపీఠివిష్ణుః॥

“శుక్లాంబరధరంవిష్ణుం శశివణం చతుర్భుజం ప్రసన్నవదనంధ్యాయే త్సర్వై
 ఘ్నాపహంతయే” ఇతిచనాత్ వందేనాంగణనాయక మితచనాచ్చ అపిచగణాఃఛం
 దస్సంకేత పంచాశద్వర్ణబద్ధాఃమగణయగణాదయః తేమమిడీశ్వరఃగణేట్ తం నియం
 తేత్యర్థఃశానివతివాన్వి తీతివాగణేట్ వేదస్వరూపఇత్యర్థః ఉతగణాఃశ్లోతివి
 నాంకేతేదవరాత్మన మనుష్యగణాఃతేమమిట్ స్వామి అహోస్విత్ గణాప్రేనాస్తానా
 మిట్ స్వామి విష్ణుశ్శేన ఇతిత్యర్థః కించగఃపూతః 'గోగిరౌగాచగాధాయ'మితివా
 నాధాత్ గంసరోజదశేజ్జానేత్రిమనిశ్చువశ్చుని జాత్రియాంగజనీశయాత్సేనానా
 కృపానుచేతి నానాధాత్ గణాయస్యవాగ గిరిశః శివఇతియా
 వత్తస్యస్వామిలివాతస్మిన్వాన్వి తీతివాగణేట్ అధవాగఃపర్యతః శారజనీయో
 రీట్ పర్యవపరజనీపతియాప భరణవానిత్యర్థః మేరుచంద్రస్వరూపీతిభావః (కుదేజ్జ
 జానిగ్గణే) దిత్యేకంవదం కుద్రేట్ సృటికశేప్తః జజంజలజం అనిగఃప్రదుఃకాశయాత్కు
 ద్రేజ్జజవత్ శ్వేతయావో అనిగణాధృవశ్చయాన్యః కుద్రేజ్జజానిగఃశేట్ శ్వేతయాప
 తల్పఇత్యర్థః శేవకాయాలివాక్షీరాభికాయాలివాశ్వేతదీప్తపవాసీతివాయావత్ పునః
 దృగ్విధఇత్యుక్తే (గోరాడితి) అస్యార్థః గౌఃస్వగః స్వల్లేషుపకువాగ్నైశేడిత్యైత్రస్మి
 డి భూజలేలక్ష్యదృష్ట్యాత్రియాం పుంసిగౌ రిత్వమరాత్ రాజతఇతిరాట్ గౌః రాజా
 వాగనిరాజతఇతివాగోరాట్ ఇంద్రఇత్యర్థః దేవానామస్మివాసవ ఇతిగీతవచనాత్ కిం

చగవాం బాణానాం రాజాగోరాట్ త్రిపురసంహరణే శ్రీవిష్ణుర్బాణసీదితి లోకప్ర
సిద్ధః॥

శ్లో॥ చగః శ్రోతీయంతాశతధృతిగంధ్రోధనురణోగధాంకా చంద్రానాగరధవ
'ణపాణిశ్చ' ఇతిమహిమ్నస్తవాచ్చ॥

శ్లో॥ చక్రంద్యావతధాతుమోడశపంచక్రం సమాసోపిత
ప్రత్యేకంచదాహయాశ్చ బహుధాభిన్నగణీయాదా
కించై కాదశధాశతశ్చదశధాద్వేదాధనద్వైక్రిధా
హార్షియాశ్చ సమాద్రధాతదపివోజేతా సపాయాచ్చిక॥

ఇత్యంతుకాశకచగవాన్ గుణిచాణేగాజతి ఇతిగోరాట్ బ్రహ్మోర్బాణసీదిత్యం
శ్లోకావేప్రసిద్ధం ఇతిమహిం బహుశ్చైవాగ్నిసానికగం సామగం శత్రుం శత్రుః శత్రుః
మిత్రుక్తత్యాత్ యద్వాగః శతశ్చపాశబద్ధతేవాః బ్రహ్మదిద్ధం బహ్వంశ్రాణేనః
తేనాం రాజానామేవ్యంతర్వామివ్యేన రాజతిఇతివాగోరాట్ కించైకాదశధా
సోపి శ్రీవిష్ణురేన శేనానామస్మికామధిగతి గీతావచనాత్ బహిర గోమగవానాం ప్రహ
రణాబ్రహ్మతామత్యా బ్రహ్మతత్త్వమసి అహంబ్రహ్మాస్మి బ్రహ్మది వేదాంతానాం గుణి
కచ సావాగాజతిఇతివాగోరాట్ వేదాంతప్రతివాద్యా వేదాంతవేద్యావేత్తీర్థః ఉత,
గోసరస్వత్యాగోరాట్ బ్రహ్మేశ్వరః ఆత్మావైపుత్రనామసీతిశ్చతేః కించగవాన్ ప్రహ
రణాజతిఇతిధా ఇంద్రఇత్యధః సోపిశ్రీవిష్ణుః దేవానామస్మికావన ఇతిగీతావచనాత్ కిం
చగవా చక్రరూపేణరాజతి ఇతివాగోరాట్ ఆయుధానామహం వజ్రమితి గీతావచనాత్
ఉతగోర్దీక్ నిత్యవిభుః ఆకాశకాలదిగాత్యానః నిత్యవిభవఇతిన్యాయ ప్రసిద్ధః పర్వేనాం
తత్రైవాశ్చస్తత్యాత్ తత్సమూపతారజ్ఞావస్వస్వగజ్జావస్వసమూపా వ్యతిరేకవత్ అ
శ్చస్తస్వఅధిష్టాన స్వరూపావ్యతిరేకాత్ తద్వ్యావేణరాజతి ఇతివాగోరాట్ తస్యామ
పిరాజతి ఇతివాగోరాట్ తస్యాపిశ్రేష్ఠ ఇత్యధః పరమాత్మేతియావత్ యద్వాగవాం
నేత్రాణాం రాజానుచ్య ఇత్యధః చతుర్వింద్రుస్యాగీత్యస్యాగీత్యైకత్యాత్ సోపిశ్రీ
విష్ణుః సయశ్చాయం పురుషేయశ్చసావాదిత్యేన ఏకఇత్యుక్తత్యాత్ కించగోమ సేతేషు
రాజతిఇతిగోరాట్ అక్షిపురుష ఇత్యధః యదేవేతీ యదేవేద్యతేసోమనాస్మితి
శ్చతేః కించగోభిసోమనూర్వాగ్నిరూప సేతేషి రాజతి ఇతిగోరాట్ అతిరాజ్యధాతు
సాహచర్యాత్ సేతేషు సోమనూర్వాగ్నిర్విం నూచ్యతే అసేతేనాం నేత్రాణామత్యయ
ప్రకాశత్వాభావాచ్చ స్పృహింహోమేదృశౌపాశు సోమనూర్వాగ్నిలోచన ఇతివచనాచ్చ
అపిచగోః ఘృణిన్సర్వఇత్యధః రాజతేనేనేతిత్యుక్తిత్యాగోర్బుద్ధః ప్రకాశపః తస్య

రాట్రికాళకః నత్రతనూర్యభాతిస చంద్రశారకం నేమా పివ్యతోభాంతిపతోయమగ్ని
తమేవభాంతమనభాతి సద్యంతస్యభాసాసర్వమిదం విభాతీతి తేజోమాత్రాత భాసకతాః
వగమాత్ కించగ విప్రుణో కూర్మ్యగాజత ఇతి గోరాట్

“ధ్యేయస్యగా సమిత్యమంపల మధ్యవతీః వాగాయనసరసిజాసన సన్ని విప్రుః
తేయూదవాన్మకరసుండలనా నిక్రీటీ హరీహిణ్యయ వపుర్ధృత శంఖచక్ర”

ఇతి పదనాత్, కించగవాన్పుణీనాం బానూనాంగాట్ కూర్మ్య ఇత్యర్థః
తే కూర్మ్యనాగాయనా ఇతిప్రసిద్ధః, యద్వాగోర్భూమేః రాజధిపతిః గోశబ్దా భూజనా
దే సుపలకుఃపః. తాంబూలీ తేన్వ పరిచ్ఛేద్య విరాడ్రూపే రాజతి ఇతి గోరాట్
కించ, ఛామిః శ్రీవిష్ణుపత్ని త్వత్తస్య భూపతిత్వం సుతిరాం ప్రసిద్ధతరమేవ?

“విష్ణుపత్నిం మహాదేవీ” మతిశ్చతే, ఆధునికానామపి భూపతీనాం శ్రీవిష్ణుం
శక్తిమేనేతి ఛామిణాదిభిః, “నావిష్ణుఃపుష్కవీపతి” రిత్యాదిమచ ప్రసిద్ధమేవ కించ వి
భూమ్యాం.

“అనాధ్యామిగ్రామీనాం కాకాం చి అవంతికా

పురస్వానావతీచేన సప్తైతా నోక్షివానకా”

ఇత్యర్థః క్షత్రేణ తి జ్జిగ్గతై పతిసూపేణ రాజతఇతి గోరాట్ కించ గవా భా
గాయనాం భూమిదేవ్యా రాజతిఇతి గోరాట్ యద్వాగపి జతే రాజతి ఇతి గోరాట్
కల్పాంతే జలమాత్రానగ్నే జలశాయిత్వం త్రిత్రిత్రితే వేదపురాణాదిభిః ప్రతిపాదితం కిం
చ గవాం బలానాం రాట్రిముద్రః “రాత్రికగో జలనిధిగ్యాదః పతిరపాంపతి” రిత్యమ
రాట్ సోపి శ్రీవిష్ణుః “పరిసామస్మిసాగర” ఇతి గీతావచనాత్ ఉతి గవి లక్ష్యే ధ్యే
య ఇతి యావత్ త్రిత్ర రాజతీతి తథా అనేన సర్వేనాం శ్రీవిష్ణులేక వివధ్యయ ఇతి
చూడ్యతే.

“యేవ్యస్యదేవతా క్తా యజంతే శ్రద్ధయాన్వితాః

తేపిమానేవకాంతేయ ! యజంస్య విధిపూర్వకం

నానానానాం నూంతసుంధి క్త శ్రద్ధయాట్మభు మిచ్ఛతి

తస్యతస్యాచిలా శ్రద్ధాం తామేవదిదధామ్యహం

సతి నూశ్రద్ధయాయ క్త స్తస్యారాధనమిహతే

లభ తేచతితఃకామాయయేవ విహితాః పితా”

నిత్యాని గీతావచనాత్. కించ గవి దృష్ట్యం జ్ఞానఇతియావత్ “దృష్టిర్జ్ఞానేషీ
దర్శన” ఇత్యమగార్ త్రిత్ర రాజతి ఇతి గోరాట్ తస్య రాట్రికాళకానా ఈశ్వర ఇ

తర్ఫణ. “ఈశ్వరానుగ్రహదేవ పుంసామదైవతవాస సేతి వచనాత్. “ధాతుఃప్రసాదాన్మహిమానమితః” ఇతిశ్చతేషు పునఃకీదృక్ప్రకార ఇత్యుక్తే (ఆరుదీతి) ఆనమంతాత్ రోహతే అంతఃకరణేషు ప్రాదుర్భవతి స్ఫురతీత్యాయత్ “యహవీజజన్మని ప్రాదుర్భవతః” ఇతి ధాతో సగ్యంతఃకరణేషుపాధిషు స్ఫురణతయా ప్రతిబింబిత ఇత్యర్థః కించ ఆః భావః “అకారస్తు ఘటేభావే పరితాపేపితామహ” ఇతి నానాగ్రాత్ తేషు భావేషు భక్తానాం పరిశుద్ధమానసిష్టితి యావత్ రోహతే విజ్ఞానరూపత్వేన ప్రాదుర్భవతీత్యాయత్ “మనోహిద్వివిధంప్రోక్తం శుద్ధంచాశుద్ధమేవచ అశుద్ధంకామశుంకల్పం శుద్ధం కామవిరజిత” మితిత్రైతీయోపనిష ద్వచనాత్ “విజ్ఞానమానందం బ్రహ్మేత్యాది” మహావాక్యాత్ యద్యా ఆః శబ్దేనపీతామహ ఇత్యుచ్యతే, తస్య జన్మకారణమిత్యర్థః (గోరాదాయదీత్యేకంపదం) తత్రగవాంజలానాం రాట్సముద్రః ఆ ఈషత్ యత్ కోపః ఆయత్ “అజీవదశ్భివ్యాప్తా యట్కృధాస్త్రీయా” మితిచామరాత్ ఆః తిగస్కారః కోపోవా “అస్తుస్యాత్కింపవీడయో” త్యమ్మరాత్ సచయట్ప ఆయషేతస్మిన్ గోరాజిసమద్రే ఆయట్ ఆయషోవా యస్యః గోరాదాయత్ యద్యాగవాం మయూఖానాం రాడ్కోరాట్ నూన్యప్రస్యండల మాయవ్యతిష్ఠతీతి గోరాదాయత్ శ్రీవిష్ణుస్సవిత్వ మండల మధ్యనర్తితీతిపాఠః కథితత్వాత్

ఇ

“సశంఖచక్రం రవిమండలేశ్చిరం వశేతయాసీన మనంతమచ్యుతం

జగన్నిదానం తపనీయరూపిణం ద్విశేంద్రతర్కిత్ర విభూషణోజ్వల”

మితి చతుశ్చరివచనాత్ కించ గోరాట్సముద్రః తస్మిన్నారోహతీతి తథా జలధి కాయాత్త్యర్థః నారాయణత్వాత్ ఉత గోః పృథివీతస్యాం రాజః శ్రేష్ఠః ఆయోధ్యా మధురామాయా ద్వారకాద్యష్టోత్తరశతపుణ్యక్షేత్రాణి తత్రారోహతి ప్రాదుర్భవతీతి గోరాదాయత్ అపిచగావః వాచఃతాసాం రాట్గోరాట్ వేదః తస్మిన్నారోహత ఇతి గోరాదాయత్ అహోస్మిన్ రాజతఇతి వ్యుత్పత్త్యా రాట్సముద్రం నందనవన మిత్యర్థః తత్రాయవ్యతిష్ఠతీతి గోరాదాయత్ పారివాతాపవరణార్థం శ్రీకృష్ణస్య స్వర్గా రోహణాత్ అథవా గోరాడ్వ్యవభాసురః ధనుగామిరోవా తత్సంహరకారే శృంగమ ధ్యమస్తతే చరణవిశేషరూపాహోనాణం కరోతీతి గోరాదాయత్ “వృషభానుః విధ్వంసి ధనుకానురభంజన” ఇతివచనాత్ కించ గోరాడ్మూలశ్రేష్ఠః తద్యధాధసతితథా ఆరోహతి ప్రాదుర్భవతీతి తథా త్రిపురసంహరణ శ్రీవిష్ణుశ్చరీబహుశచి లోకప్రసిద్ధః యద్యాగవా వృషధరానినారాజతఇతి గోరాట్ మేషరాశిచక్ర మిత్యర్థః తస్మిన్నారోహ తీతి గోరాదాయత్ గ్రహఇత్యర్థః సోపి శ్రీవిష్ణురేవ ‘గ్రహరూపీవరాత్మర’, ఇతి వచ

నాల్ ఉతగోవాట్కామధేను స్వముద్రోవా తద్యధాభవతి తథా ఆరోహతి ప్రాదుర్భవతీతి తథా అలమతిపసంగేన గోరాట్కబ్బవాచ్యా యేనతంతే తానారోహతి ప్రాదుర్భవతీతి గోరాడాయట్ (గజేంద్రోరాడాయడి) తేన్యకంపదం తత్రైవముపపత్తిః గజేంద్రీనాయకః తస్య గవి శ్రీమద్భాగవతాదిరూపవాక్యే ఆరోహత్యధితివీతి తథాపునః శీద్యగ్విధ ఇత్యుక్తే ఉచితి ఉహఃః “ఉకారఃక్షులియేనేతే మరమాళాహరేమరా వితి” నానారాత్ అచితి ఆః శ్రీమన్మహావిష్ణుః “అకారోబ్రహ్మవిష్ణీశ్చ కమలేవ్యం గజేరజే” ఇతి నానారాత్ “అక్షరాణా మకారోస్మీతి” గీతావచనాచ్చ ఉరచితి ఔ హరేరమాత్రాయస్యన ఉగః మరాత్రేత్యధః నచితి నః పరమాత్మతచ్చబ్రహ్మ వాచ్యాధగతోనా లక్షణాధగతోనా పరబ్రహ్మబోధకత్వాత్ రేడితిః కామః “రఃపుమాన్నావకేకామే క్షయేవక్తే శయేస్సతా” వితినానారాత్ రంక్లీ బేరుధిరేమార్థి ధ్యానవ్యోమాత్మ కుక్షిప్వీతిచ” నానారాత్ తమమతిగచ్చుతివ్యాప్నీతీతి కేట్ ఏకోద్వితీయః పరమాత్మా రీలాపువ్యధఃమగ్రః కామంగతవాక్కించరేతే ఇవతివ్యాప్నీతీతికేట్ నారాయణ ఇత్యధః యద్యారంబ్యోమదహరాకాశం ఇవతివ్యాప్నీతీతివాకేట్ కించరః ఆత్మాకః ద్వీభు స్సచాసావిభురేట్ పరమాత్మాఇత్యధః. కించః కామః మన్మథ ఇతి యావత్ ఈకడితి పదచ్ఛేదః ఈలక్ష్యః

ఈకారోబ్బదశేః క్ష్యం నాన్యాంకమలక్షేపరే రచనాయాం శక్రచాపే
వాణేఫణినికందరే మాయాయంచైవేతి” నానారాత్

తయోరీట్ స్వామీ మన్మథలక్ష్యః స్వామీత్యధః. కించరః కుక్షిః ఈవాణీ తస్యా ఈద్విభుఃబ్రహ్మ రేకుడ్యస్యఃకేట్ బ్రహ్మగీత కుక్షీతిత్యధః. కించరః ఈః ఇడితిపదచ్ఛేదః రఃకామః మన్మథః తస్యఈః కామకర్మరచనా తామిమతీతికేట్ కామజనన హేతురీత్యధః. కించరశ్చాత్మకః స్వస్యేత్యధః ఈయామాయతామిమతిగచ్చుతి ఉపాధిత్వేన పరిగృహ్యతీతికేట్ మాయావిద్యా భేదపక్షే మాయాప్రతిబింబిత ఈశ్వరః. మాయాయావీకత్వపక్షే స్వస్యమాయామవిద్యాం స్వయముపాధిత్వేన ఇవతిగచ్చుతీతి అవిద్యోపాధికస్య ఈయోపాధిపతీత్యధః.

చిదానందమయంబ్రహ్మ ప్రతిబింబనమన్వితాః

తమారజస్పత్యగుణాః ప్రకృతిద్వివిధాచసా

నత్యుభయ వికృద్ధిభ్యాం మాయావిజ్యేతిలేమతే

మాయాబింబోపకృత్య తస్యాత్సర్వజ్ఞ ఈశ్వర” ఇతి

“చైతన్యం యదధిష్టానం లింగజేహృయాత్మనః
చిచ్ఛాయాలింగజేహృషా తత్సంఘాతీవ ఉచ్యతే”

ఇతిచ పంచదశప్రకరణాత్ ఉత ఇః ఈః ఈః ఉడితిపదచ్ఛేదః ఇః స్మరః
“ఇకారః పసిరత్నార్చివ్యవ్రహ్మోధా గుహాధాయాః
హరేకరేణు మత్స్యంతే నికాకరకరేస్మర”

ఇతి నానార్థాత్ ఈః లక్ష్మీః ఈః వాణీ వాణ్యాఈట్ తల్లట్యుచ్చైత్యధాః ర
ఏవ ఆత్మశ్లోకసమ్రులక్ష్మీ బ్రహ్మణోయస్యరే ట్నరేడిత్యేకంపదం కామలక్ష్మీబ్రహ్మభి స్సహ
వతఃత ఇతి సరేట్ అలమతిప్రసంగేన (ఉరస్సరేడిత్యేకంపదం) తస్యేదం వివరణం ఉ
రః వత్. “ఉరోవత్సంచ వత్తే”త్యమరాత్ కాంతిపుంజం సరతిప్రవహతీతిసరః
“స్ఫురతావితిధాతోః” కచ్చిమక్తాహరవిశేష ఇత్యర్థః, “ఉరన్ముత్రికామాక్రికాకృతే”
త్యమరాత్

“ద్వాత్రింశద్ద్యష్టికోగుచ్ఛ ప్రదర్థనాధాగుచ్ఛకః
చత్వారింశత్సరోశ్రీస్సాన్యోత్తమోః గోప్తనోపిచ
అధాహరస్తువిజ్ఞేయ కృతుఃపంచకతానరైః
వింశత్యాష్టభిర్యుక్తో హరోమాణకస్మృత”

ఇతివచనాచ్చ ఈట్ శ్రేష్ఠః సరాణామిట్ సరేట్ సరశ్రేష్ఠేనా నాయకమణి
విర్భితసరోవా కాస్తుధవై జయం త్యభిధాన వనమాలాదినహిత సరవిశేషోవేత్యధాః ఉ
రసివరేత్యస్యసః ఉరస్సరేట్ యద్వాః ఉరసివలేనరాః ముక్తాహరాః యస్యసః ఉ
రస్సరః సచాసావిట్ ఉరస్సరేట్ ముక్తాహరకోభిర్వర ఇత్యర్థః

“జూకోమాయూరబరూఢం మృగమదతిలకం
చారులాలాటపట్టే కణాద్వంద్వచ తారీ
దశమతిమ్మదులం ముక్తికం నాసికాయాం
హరోమందారమాలా పరిమళధరితః కాస్తుధసోధవకంశే
పాణోవేణుశ్చయశ్చ ప్రజయువతియుతః పాతునీతాంబరీస”

ఇతివచనాత్ “ముక్తాహరవిశేషాద్యం ముద్రికారత్నభానుర” మితివచనాచ్చ
ఇంచ ఉరసివరసివ్యాబిష్టతీతి ఉరస్సరా ఈఈడితి పదచ్ఛేదః తల్లక్ష్మీః ఈట్ ఇతిట్

ఈరూపాచారావిష్టృ ఈట్ ఉరస్సరా ఈద్యవ్యత ఉరస్సరేట్ లక్ష్మీగతతత ఇత్య
ధః ఉత ఉరస్సరా వ్యాప్యతాయా ఈలక్ష్మీః తస్యా ఈద్యభుః స్వరస్థితలక్ష్మ్యైః వి
భురిత్యధః భార్యామరస్యేన నిహితవానిలియానత్ అనా స్విత్ ఉరసావక్షిసా స
రంతిగచ్ఛంతి త్యురస్సరా ఉరగా ఇత్యధః లేమమిద్రావా వానుః “వానుకిస్తు స
ర్పరాజ” ఇత్యమరాత్ శేషేవా “నాగాఃకాద్రవేయాస్త దీప్యతే శేషేనంత” ఇత్యమ
రాత్ తావ్రభావవి క్రిదిష్టురేత సర్పాణామస్మివానుః అనంతకృష్ణి నాగానా”మితి
గీతావచనాత్

“నారాజానమమృత్యుం సహస్రశిరసేనమః
సమోస్తుపద్యతాభాయ నాగాభిపతయేనమ”

ఇతివచనాచ్చ ఉరస్సరేదీత్యవ్యత అర్థాంతరవ్యత వత్సాత్ తంత్రవ్యాయేన వ్యత
త్వాదయతే ఉరస్సరే ద్యామకిరేత ఉరస్సరేట్ ఉరో ముక్తాహరశేష్టే యవ్యసః
ఉరస్సరేట్టివః శివరూప క్రిదిష్టురిత్యధః “శివరూపాయవిష్టవే యధాశివమయోవిష్ట”
రితివచనాత్ వానుకిరేత సరేదీత్యత్రకోఽథః మంచాఃక్రొశం తీత్యత్ర మంచస్థితృయవ ప్ర
తీతివత్ గభీరాయాం నద్యాంహుం ఇత్యత్ర త త్తీర ప్రతీతివత్ వానుకిరేత ముక్తాహ
ర ఇత్యత్రలక్షణాయా వానుకిఫణాగ్రస్థ నీలవణాహక్తికాః ప్రతీయంతే నచలోకే సర్ప
సంబంధిముక్తాః నీలవణాహక్తికాశ్చ సంతీతివాచ్యం

“కరీంద్రజీమాత నరాహళంభ మత్స్యస్థిహికుప్త్యదృష్టన వేణుజాని
ముక్తాఫలాని ప్రథితానిలోకే లేషాంకుకుప్త్యదృష్టమేవ భూమా”

నితి నర్వాలంకార సంగ్రహేచ

“అజమంభేషు నంశేషు భజానుజలదేషుచ
కుక్తికాయా మితునందే తథామూక్తికసంభవః”

“భజానువానుకేరేత నీలవణాఃప్రతీతికా” ఇతి సర్వజ్ఞ సోమేశ్వరేణావి ప్రతి
పాదితత్వాత్ నీలవణాహక్తికరూపత్వేన సరస్య సరస్సామాన్యేషు విశేషత్వం ప్రతి
పాద్యతే లేనసరే ద్యువతిత్వేనమధః కించ ఉరస్సరః ఇః ఈడితివదచ్ఛేదః ఉరస్స
రః కాలియాభ్యు భుజంగః ఇః ఫణః “ఇకారఃఫణిరత్సార్పిష్యితి” నానార్థాత్ తదుర
గవ్య ఫణాను ఇవతిగచ్ఛంతి త్యురస్సరేట్ క్రిక్పల్లవీన కాలీయఫణి నతానత్వాత్ (ఉ
యతరగ్రైవేయకప్రాడితి) ఉయతరం పృథుతరంగప్రవాహాయ అలంకారో గ్రైవేయకం కం

మితవననాత్ కించబ్రాజత్యథోత్పాదకసర్వత్రైవేయకేనత్రైవ్యమేవ ప్రతిపన్నం సహ్య
 భక్తులంతభక్త్యేకః కల్ప దలంకారవత్సర్వత్తమివ ప్రతిపాదితతయానామమానం వాచ్య
 మితి సిద్ధాంతాత్ అపిచ ఉరస్సురేట్ కేషః తచ్చతత్ ఉయతరత్రైవేయకంచ ఉరస్సురే
 దుయతరత్రైవేయకంతేన బ్రాజతితథా నివాసకయాస్యస పాదుకాం కుశోపధానవ
 న్నాతపవారణాదిభిః కరీరభేదై సుతేసతాంగత్రైవ్యభోచితం కేషఇత్యేజనై రితివైష్ణ
 వరహస్యగంధే ప్రతిపాదకతయా కేన సస్యతాదృశ బహువిధప్రయోజన ప్రవర్తకోప
 యోగిత్యా చ్చి మహావిష్ణో ర్త్రైవేయ కాలంకారమపుష్పయుజ్యత ఏవేతిగమ్యతే ఉతఉ
 రస్సురేట్ సర్వరాజానామః సమత్రైవేయకం యస్యసః కివఇత్యర్థః తస్మిన్ప్రాజతీతి
 తథా ఆహాస్యిత్ ఉరస్సురేదుయతరత్రైవేయకః కివ బ్రహ్మ కో బ్రహ్మత్యానిలార్కా
 గ్ని చిత్తధీనుత్తికేషు విష్ణువాహనికభేదానితవర్ణేన సాద్యతా నిలిదానార్థాత్ తయో
 ధ్రాజతిదీప్యతీతతథా ఉద్వీడుగితి ఉద్వీకేశ్వంద్రస్య కర్పూరస్యవాగుగివయగ్యస్యసః
 ధా బహుమావతారే శ్రీవిష్ణోశ్చుభకాంతేరపి ముప్రసిద్ధత్వాత్ గోక్షిరాభం పుండరీకా
 యతాక్షం చక్రాబ్జాద్యైర్భూషణైర్భూషితాంగ మితిమంత్రాగమూత్ శుద్ధస్ఫటిక సం
 కాశమితిససత్కుమార సంహితావనాత్ సాంద్రాంబుజచ్చవిమలత మనోహరాంగ
 మితి మధ్యాన్నపూజావిషయ రచనాత్ యద్వాప్యసింహవతారే చంద్రశోభాయా అపి
 ప్రసిద్ధతరత్వాత్ శ్రీమదకలంక పరిపూర్ణకళికోటి శ్రీధర ఇతి శ్రీశంకరాచార్యవర్యవచ
 నాత్ అథవా ఉద్వీకేశ్వంద్రేవా ఉద్వీటుద్ద్రాది స ప్రవిశతి నక్షత్రేశ్వరేషు స్వస్యపి
 నాపదవద్వింశతిషువా స ప్రవిశతిశ్రేష్ఠ నక్షత్రేషువారుక్ష్వకాశోయస్యసః ఉద్వీడ్వక్
 నత్రతనూర్శ్యాభావిన చంద్రతారకంసేమవిద్యతో భాంతిశతోయమగ్నిః తమేవభాంత
 మనుభావో సర్వంతస్యభాసా సర్వమిదం విభాతీతిశ్చతేః కించ ఉద్వీచ్ఛదేన చంద్రఇత్యు
 చ్యతే చంద్రకభేదే సేమేవద్యోతతేః ఇందు కర్పూరకాంపిల్యా శ్వందాశ్వంద్రంచసే
 మనిత్యజయనిఘంటో రితస్యమగివయగ్యస్యసః తథాశ్రీవిష్ణోరవతారభేదే కాంచనకాంతేః
 ప్రసిద్ధత్వాత్ దివ్యాంబరధరందేవం త ప్రచామికర ప్రభం కుర్యాన్నా రాయణం దేవము
 పవన్తం మఖాసనేః ఇత్యాది మంత్రాగమవనాత్ (నరకాస్థిధృతి) నరకోనరకాసురః
 భూపుత్రఇతియావత్ తస్యాస్థిని ధరతి సంపాదయతీతి నరకాస్థిధృత్ తత్సంహారకఇతి
 యావత్ ఆతధారణమత్రేక క్రస్యాపిధృధావోః లక్షణయా సంహారార్థకత్వం స్వీక్రియ
 తే నచాన్యకేక్య సంబంధోనాస్తీతివాచ్యం ధారణరూపస్యనాచ్యాధ్యస్య సంహారస్య
 (సృష్టి) యోజ్యప్రయోజకభావ సంబంధస్య సత్వాత్ లక్షణా సంభవత్యేన వశముఖ్యా
 ధే సంభవతి నతిలక్షణయా అన్యాయత్వాత్ ప్రకృతే లక్షణాస్వీకారోనయ క్తతరః
 కించలక్షణే యామన్యయానుపపత్తిః తాత్పర్యానుపపత్తిత్వా లక్షణావీజమితితాంత్రికా

జాం మర్యాదా అత్రచాన్యయానుపపత్తిర్నాస్తి; అస్థిసాం ధారణస్యచమిధోస్వయయోగ్యతాయస్సత్వాత్ ప్రకృతేతత్పర్యానుపపత్తి రపివాస్తి యథానైంధవమానయేత్వాది స్థలనత్ విశేషతాత్పర్య గామాకాణాం ప్రకరణాదీనామబాధాత్ అతః ప్రకృతేలక్షణాన్వీకారో అయుక్త ఏవేతిచేన్న సత్యమన్యయానుపపత్తిర్నాస్తి అధాపితాత్పర్యానుపపత్తిరస్త్యేవ, అత్రముఖ్యతాత్పర్యం శ్రీవిష్ణు ప్రతిపాదనంతస్యైవపాద్యాదావృషకాంతత్వాత్ తథాచశ్రీవిష్ణోలోక వేదయోగస్థిధారణ ప్రతిభ్యభావాత్ అస్థిధారణం వత్సంసక ఏవంచసతితద్ధారణ ప్రతిపాదనే అన్యప్రతిపాదన మేవస్యాత్ తథాచ ఉషకాంతార్థ ప్రతిపాదన పరిత్యాగరూపవిరోధః ప్రసక్త్యేతః స మాభూదిత్యుపక్రమరూపస్య శ్రీవిష్ణు ప్రతిపాదనా విమధార్థ తాత్పర్యాన్వ గామాకస్య విద్యమానత్వాత్ అతస్తాత్పర్యామరోధేన ప్రకృతే లక్షణా అంగీకర్తవ్యమితి అతః అస్థిధారణార్థస్య ధ్వంసోభిప్రేతః యద్వా సరకశబ్దో మరణాతిపర్యాయః సరకోదైత్యదైతీయావామూర్యాశ్చ గామరాలితి శబ్దభేది నామగంధాత్ తేషామమూరాణాం అస్థిభృత్ నాశకఇత్యర్థః శ్రీవిష్ణోర మూరీత్యాత్ తత్యాదీః పుండరీకాక్ష ఇత్యమచాత్కించ సరకోదుగ్ధలిః స్వాన్నారకస్తుసరకోని రయోదుగ్ధలిశ్చ్రీయా మిత్యమరాత్ తస్మాన్ధిభృత్ ధ్వంసక ఇత్యర్థః సచాక్రదుగ్ధతేరవ దీగత్వాత్ నాస్థిధాతోస్సృత్యమితివాచ్యం అస్థిభృచ్ఛబ్దస్యయావతః లక్షణయాపిం సార్థకత్వేననాశతాత్పర్యకత్వాత్ అపిచ సరకశబ్దదుగ్ధలి లోకస్యఅస్థిభృత్ కపాలభృత్ హ ఇత్యర్థః తస్మాశ్చకఇతియావత్ అతకోర్ధః దుగ్ధలిలోకపాలకస్యయమస్య హరస్యచ ద్వేష్యత్వేనక భావనంబంధాత్ యమపాలితస్య సరకలోకస్యై ములిక న్యామేనహరః కేవలనంహరకోధవతి అతఃశ్రీవిష్ణుః సరకలోకస్యహరఏవ హరవత్సంహారక ఇత్యర్థః అస్థి భృదిత్యత్ర అస్థిశబ్దేవవిశేషార్థః కపాలః ప్రతీతః సహాచియత్వాత్ గిరిశేత్యత్ర గిరిశబ్దేవహిమవత్పర్యవనత్ కించాస్థి శబ్దస్య న్యకీయసామాన్యార్థమపికోకపార్థ మేవప్రతిష్ఠిత ముచితం శ్రీకవస్యాస్థిధాత్యప్రసిక్తః ఉతసరకస్యామరస్యాస్థికోక సంధరతివహతీతి సరకాస్థిభృత్ శ్రీవిష్ణుంత్యర్థః అస్థిత్యత్రకుః నదీకిలాస్పృష్టజలం నద్యఃపాపంశ్యహివా తీత్యాదిసలేకా నదీ కాకిలా కాస్పృష్టి రిత్యాకాంక్షితః గండకీసాలగ్రామాభిషేకాదివత్ అతాపిపంచ జనాఖ్యః కశ్చిదమరః ప్రతీతః తస్మాన్ధిపాలయాప శంఖసంక్షోకీక సంవా ఫాలాస్థినికుశం ఖస్యాన్త్యపృష్టాస్థినిక శేరుకా నిటలంకు మహాశంఖమలికం నిటలంతధేత్య మరాత్ పంచ జనాఖ్యే రక్షసి ధవత్వేన పాంచజన్యనామకంవా భవాద్ధేయః ప్రత్యయాదితివ్యజ్యతే ననుశ్రీవిష్ణోః శంఖద్వయ మస్తీతి ప్రతీయతే అనేనాధ్యైతః పాంచజన్యావ్యాయం భూతాద్యహంకారాత్మకంచయః శంఖంభిభృతిహస్తేన శంఖభృత్పరి కీరితః ఇలినియక్తార్థాదిక ఇతిచేన్న శ్రీవిష్ణోః పాంచజన్యనామకః ఖండ ఏవఏవ సశంఖ స్సగుణబ్రహ్మోపాస

నాపక్షి వ్యాఖ్య నేటికే సార్వబోధక పరః నిర్గుణబ్రహ్మప్రతిపాదనే భూతాద్యహంకారాత్మ బోధకపరః తస్యనగుణనిర్గుణరూపత్వాత్ ఆహోస్వీత్ నరకశబ్దస్యామరపర్యాయేషి ప్ర యోగ సంభవాత్ నరకోవృతామరః తస్మాస్థితజంతర్ధరతీతినరకాస్థిభృత్ ఇంద్రభృత్ భవానామస్థివాసన ఇతి గీతావచనాత్ కించ ఇంద్రోపేంద్రయోరప్య భేదాత్ కించ ఇంద్రేయాని చిహ్నానితః తేతాస్యపేంద్రేషి సంతీతివత్త ముచితత్వాత్ అధవానః వ ధార్తః పంచజనాఖ్యః కశ్చిదమరః॥ పేరంబేనఃపుమాక తో బ్రహ్మత్వానిరారాగ్నిచి త్తధీమత్తీకేషు విష్ణవామాత శబ్దేష్టాసితవర్ణేన సౌద్యుతే ఇలివానాథాత్ అస్థికీకసంకం చతత్ అస్థిచ కాస్థి నరకాస్థి నరకాస్థితదర్శితవనాతీతి నరకాస్థిభృత్ శంఖధారీత్యర్థః అధవానం అభిన్నంరం ఆత్మావంతతత్ రంచనరం కన్య బ్రహ్మణః అస్థి కపాలంకాస్థి తద్ధరతీతికాస్థిభృత్ నార ఇత్యర్థః నరం అభిన్నాత్కాస్థిభృత్ మానోయస్యః నరకా స్థిభృత్ శివాభిన్నా త్యేత్యర్థః ఆహోస్వీత్ నః వధార్తః యస్సవివరఃకామఃతస్యకా స్థిభృత్నార ఇత్యర్థః నాశ ఇతియావత్ కామరుద్రయోర్నిత్యవిరోధాత్ యధాదుః కామంనారతి తద్దవనధార్తాన్నాశ యతీతభావః నరకాస్థిభగతి వాపాతః తత్పక్షే నరక స్య భూపుత్రస్య వానరకాణామగుణాంవా అస్థిని కీకసాని దహతి నాశయతీతి నరకా స్థిభగ దైత్యాంత్యాత్ అత్రనరకభగి త్యేవాలం అస్థికేభ్యావ్యభరణిచేన్న సాధకపరవి వ శ్రీవిష్ణునానిహితేషు మధుత్వైలభరావణ నరకాదిదైత్యేషు బలపరాక్రమమహిమామా యాదిభిః పునఃపునర్జీవితేషు నత్సుతేషు మత్యంతవివాశనాధమితి॥

శ్లో॥ వలయానికపాలానిరుచకా స్తరజానిచ

నలకాస్థిసినిజై పంచధాప్తధాత్వస్థిసంధయః

కోరకాః ప్రసరాస్తున్నా స్సేవకాస్సుస్త్రియలాభికాః

సాముద్గమండలాశ్శృంగభావర్తావాయ నతుండకాః॥

ఇతి బాహుటలక్షణోక్తానామష్టవిధాస్థిసంధిసహితానాం పంచవిధకీకసానాం శో షణదాహన భేదవాదీనకరోతి; అస్థిపద్ధంసే నవిసాత దత్యంతాభావస్యా సంభవాత్ అత్ర స్తద్దగ నిర్వచనీయః కించ ప్రాణేషుశల్మగలేషు సత్పుష్కరావారణే శ్లోలవిహ్వస్తాః తస్తాత్తథా; యద్వా 'సకృదుచ్చరితమనేకోపకారకంత్రత' మితిన్యాయోనహలంత్యమితి వత్ నరకశబ్దస్యద్విః ప్రయోజ్యత్వస్యాపి సంభవేన ఏకత్రామరాదిపరత్వమన్యత్రః

వజయోగ్లడయో స్తద్వచ్చజయోగ్నజయోగ్నశే॥ రలయోరప్యశేదా శ్చేతి వచ నాత్ రేఖాభిన్నత్వాత్ నరకస్యనలకీతి శబ్దరూపతాసంభవాత్ జగన్మాస్థిపరత్వం 'జంహూ

స్థినిలంఘితం నలకంచద్వయోరుభి ఇతిశేషమరాత్ నరకస్యవా నరకాణాంనా న
 లకానిజంఘాస్థిని దహతివాళయతితి నరకాస్థిభక్తవచ నరకస్య అస్థ్యాది సకలసముదాయ
 రూపత్వాత్ నరకస్యచ జంఘాస్థిత్యుత్ర నరకస్య జంఘాస్థిస్సభేదోనుపపన్న ఇతివాచ్యం
 రామశిలః అశ్వజలం ఆహానేయాశ్వః బహుయజీగాః శబరపక్షిణః అభిరహ్నావఇతి
 తత్ భేదస్సోపపన్న త్వాత్ నచజంఘాస్థిమూత దహనోక్త్యా అనుగదధోనప్రతియతే అహ్న
 ద్యశేకావయవవాశేషి అవయవినోవాళాః వ్యవహారాదితి వాచ్యం; లోకేషుచ్చేదనంపా
 దత్పుట సమిత్యాద్యగ్గానాముక్త్యా అవయవినోవాళస్సాపిపతీతే; నకారస్యచక్షుర్ధ పక్షే
 రకాస్థిపుదిత్యేనం పదం; అగ్నిః కన్సార్యః ఆహానిప్తాస్త్వితిమతుఃపశ్యయః ఆస్థి ని
 ప్తేవాక్ అగ్ని సూర్యయౌరూపసనా నిప్తవతాంధృత్ వాచకః ప్రాపక ఇత్యర్థః; తాన్త
 రతివహతీత్యర్థోవా (త్రిపుగితి) తిప్రద్యతోనేత్రాణి యశ్యసః త్రిద్యక్ 'దర్శనజ్ఞాన నే
 (తేషుద్వక్త్రీన్)దప్తురితిపిన్వితీ' నానాగ్ధాత్ శ్రీనిష్ఠాస్సమనూర్యాగ్నిరూచనత్వాత్
 విప్యతాన్త్యుతివయనం కరదీందు సమప్రభ' మితి శ్రీనృసింహధ్యానాత్ 'ఇందురవిపావ
 కవిలోచన రమాయామందిర మహాభుజల సద్దరరధాంగ! సుందరచిరాయరమతాంత్యయి
 మనోమేనందితసురాఘ! నరసింహేతి!' శ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదీయ వచనాత్ యద్యా
 ప్రపంచేయచక్రి సంఖ్యాకాః ప్రసిద్ధాఃత్రి సంఖ్యాసంకేతతాయావత్ గుణపుటికైకాల
 నర్తకరీర జగన్మూర్త్యోవస్తాదయః తాన్తసర్వాన్ తత్కార్యాణిచ పశ్యతీతివా నానాతీ
 త్త్యాత్రిద్యక్ పరమేశ్వరస్య వర్సజ్ఞత్వాదికభావః యద్యా; త్రిభిః స్వరూపైఃద్యక్ ద్ర
 ప్తాత్రిద్యక్ స్థూలసూక్ష్మకారణరూప సమప్తి ప్రపంచేషు విరాడైశ్చ్యానగైరైరాజ సరూ
 పేణ తద్వ్యప్తి శరీరేషు విశ్వత్రైవిప్రప్రాజ్ఞ స్వరూపేణ చోర్వత్త్రిస్థితిలయకారణబ్రహ్మవిష్ణు
 రుద్రాకారేణ చద్రప్రవేశ్యధః పరిధివ్యస్య స్వద్రవ్యుత్స స్యాలాభాత్ అఘటితఘట
 నాసామర్థ్య సమవేత మాయావిరచిత దేశకాలవస్తు పరిచేదకూన్య ఇత్యర్థః; పర్యవస్యతి
 తేషాంతేషువాదరసం వాజ్ఞానం వాయస్యసవా భూతభౌతికభావేషు స్వకార్యేషు సదా
 త్యనా వ్యాపి దృష్టప్రతోహ్యత్య దేకాన్నాస్య పరిధితి॥

శ్లో॥ అదేహిత్యాదనాదిత్వాద బాధ్యత్వాన్నిరూప్యతే

తతఃమానగతాగామికాలేభ్యోస్యా పరిధితిః

సర్వాభిన్న స్వరూపేణ సర్వాత్తత్వాత్సదాత్మనః

సర్వేభ్యోన ప్రకారేభ్యో పరిధిత్తిర్నవిద్యతే

నవ్యాపిత్యాద్యేతోతో నిత్యత్వాన్నాపికాలః

ననుతోహిసార్వాత్కదానంత్యం బ్రహ్మత్రిధితి

వివేక సారద్వాదశతకాఖండార్థనిరూపణాత్ ।

శ్లో॥ మయ్యేవనకలం జాతంమయినర్యం ప్రతిష్ఠితం

మయినర్యం లయంయూతితద్వచ్చద్వయమస్మ్యహా మితివైవర్త్యపనివద్యహి

‘యచ్చైతన్య మనున్మాతం బాగ్రత్వస్థ మమప్రిమ

తదేవత్వమిదంతత్వ మితోవాప్యధికంపర’మితి జ్ఞానవాకిష్టే

భూతభక్త్య భవత్ప్రభుః । భూతభక్త్యానన్నాథః ఇతిచ సమాససామమంత్రే
త్యక్తత్వాత్ (ఇథేదేతి) మకరగృహీతే భక్త్య ఈశ్వరత్వేన ప్రాధానావకాత్తతాణా
ధాం శ్రీవిష్ణురావిర్భూతేతి పారాణికి కథా; ఆతప్తస్య ఇథేశ్వరీ నిర్వివాదః య
ద్వా ఇభివాం గణానామిత్ రాజా నిరావత ఇత్యధాః “నిరావతం గజేంద్రాణా”
మితి గీతావచనాత్ కించ ఇథః అష్టసంఖ్యాకః విశ్వరూపం అష్టేశ్వర్యాణి యస్యః ఇ
థేత్ అపిచ ఇథే నగచ్ఛతీతిథేత్ శ్రీరామకృష్ణేంద్రావరజాద్యవతారాణాం గణా
హాలాభాత్ “గజేనమహతాయాంతం రామంఛత్రా వృతానన” మితి శ్రీమద్భాగవత
తాత్ యద్వా ఇః రత్నం “ఇకారః భూరత్నార్చిష్యి”తి నానార్థాత్ భాదీప్తిః “భా
దీప్తా”నితి థాతోః రత్నానాంభావ ఇషతి వ్యా“హ్నీతీతి థేత్” నత్రత్రమాశ్రియా
తి నచందతారకం నేమవిద్యతోభాంతి కతోయమగ్ని” రిత్వాదిశ్చతేః నన్వేత చ్చ
త్యక్త తచ్ఛబ్దవాచ్యం పరబ్రహ్మేన నివిష్టానిచే దుచ్యతే యజ్జగత్కారణం తద్వచ్చ
నారాయణశ్చ జగత్కారణమితి సిద్ధే సామాన్యత స్సద్వచ్చత్వాది శబ్దాక్తానా ముచ్య
మాన జగత్కారణత్వమపి ఛాగపశున్యాయేన నారాయణే పర్యవసీత మితి. సపత్ర
హేతి పర్యవసీతత్వాన్న కాదిదనుపపత్తిః కించ

‘యద్యద్విధిభూతి మత్సత్వం శ్రీమదూజిత మేవవా

తి త్తదేవావగచ్ఛత్వం మమలేజోంశసంభవ”మితి గీతావచనాత్.

ఉత ఇః అర్చిః భం నక్షత్రం ఇనా ఉపలక్షితంభం ఇభంచంద్ర ఇత్యధాః తస్మి
న్విషతి వ్యాహ్నీతీతిథేత్. (అర్ధాగ్నిజనాచ్ఛచ్ఛదః) ఇతి. అర్ధాగ్నియాప్తన్నామక మ
హానక్షత్రాత్ యేజన్యంతి (విగంతీతి అర్ధాగ్నిజనాః “జనిక్రిగన” ఇతి ధాతోరచ్యుత్య
యః రక్తపీతకటకవిశేషః ఇంద్ర గోపకాఖ్యాదయః యేతద్వనచ్ఛాః నిర్మలాః ఛదాః
వస్త్రాణిరాసయః అర్ధాగ్నిజనాచ్ఛచ్ఛదః పీతాంబరధర ఇత్యధాః అర్ధాగ్నినక్షత్రవత్ జ
నాచ్ఛచ్ఛదో యస్యః అర్ధాగ్నిజనాచ్ఛచ్ఛదః అర్ధాగ్నినక్షత్ర తద్రూపాశతకా వస్త్ర
ధర ఇత్యధాః “అర్ధాగ్నివికప్రవాళ” మితి వచనాత్ ఉత అర్ధాగ్నియాః అర్ధాగ్నినక్షత్ర

స్వ అజినంత్యగాతుః ఆర్ద్రాజినం ఆర్ద్రాజినం దుపలక్షితః అచ్చచ్చదోయస్యత తథా ఆర్ద్రాజినే త్యత్ర అజినశబ్దేన త్యగాతుః ప్రతిపాదితః చర్మత్వచోరభేదాత్ ఉత ఆర్ద్రంక్షిన్నం నూతనంవా ఆసమంతాజ్జినం పీణసం అజినమార్ద్రంచ తదాజినంచ ఆర్ద్రాజినంతత్ అచ్చచ్చదే యస్యసోవా ఆర్ద్రాజనః ఖచ్చచ్చదోయస్య సోవా ఆర్ద్రాజినచ్చచ్చదః అహోస్విత్ అఆర్ద్రాఇతి పదభేదః అః అంఘ్రః పదమితి యావత్ ఆర్ద్రాచ శంకరదేవతాక నక్షత్రంచ అజినాచ్చచ్చదశ్చ అజినమేవ చర్మైవ అచ్చచ్చదః పటా రాస్యనః తథా శంకరఇత్యర్థః “మృత్యుంజయఃకృత్రివాసా” ఇత్యమరాత్ ఆర్ద్రాచ అజినాచ్చచ్చదశ్చ ఆర్ద్రాజినాచ్చచ్చదో యస్యన తథోక్తః ఆర్ద్రా శంకరాధారపదవా ని త్యర్థః శ్రీవిష్ణుపదే ఆర్ద్రానక్షత్ర మస్తీత్యత్రమానం ఆకారవాచ్యస్య పదస్య కస్య పద మిత్యాకాంతతః శ్రీవిష్ణుసంబంధస్య సత్వాత్ తాదృశ విష్ణుపదస్యాకాశత్వాత్ ఆకాశస్య ఆర్ద్రానక్షత్రస్థితి మత్వాదితి. శ్రీవిష్ణుపదే శంకరోస్తీత్యత్ర తదర్థం స్వాభావిక ఏన “వైష్ణవానాం యథాహుద” ఇతి వచనాత్ భిక్షత్వేనానారక పూజావందనాది శ్రియాను శ్రీవిష్ణుపదే శంకరశిరః ప్రభృత్యంగానాం వినిహితత్వాత్ ననుతావన్మాత్రేణ శివస్య విష్ణుపదచాసత్వం కథమితి చేదుచ్యతే ఘోషేగభీర నదీతీర ప్రతిష్ఠితే సతి గభీరాయాం నద్యాం ఘోష ఇతి లక్షణవత్ శ్రీశంకరస్య కరశిరః ప్రభృత్యంగాను సదా వందనాది కార్యనిమిత్తం శ్రీవిష్ణుపదే ప్రవర్తితేషు సత్పుత్రత్ర శ్రీవిష్ణురస్తీమ్యక్తి ర్యక్తతరైవ యద్యా ఆర్ద్రాజినచ్చచ్చదః క్షిన్నచర్మనస్త్రీః శివ ఇత్యర్థః అః పాదభూతః ఆర్ద్రాజినాచ్చచ్చదః శంకరోయస్యనః ఆర్ద్రాజినాచ్చచ్చదః శ్రీవిష్ణుపదకాశకాశత్వాత్ ఆకాశ వాయు వైశ్వానర జల పృథివీ నూర్య చంద్ర యాజినాం శ్రీ శివదేవత్వాతు “అష్టమూర్తిరహిర్బుధ్న” ఇత్యమరాత్తు అథవా అః రణం తస్మిన్నార్ద్రాజినాచ్చచ్చదః రుద్రః రణనమయే రుద్రవత్సునరతీ త్యర్థః రణస్య లయ హేతుకత్వాతు రుద్రస్య లయ కర్తృకత్వాతు ఉత అః ఈశః తస్మాద్ద్రాజినాచ్చచ్చదః ఈశ్వరస్యాపీశ్వర ఇత్యర్థః అహోస్విత్ అః అంగంతస్మి న్నార్ద్రాజినాచ్చచ్చదః శ్రీశివోయస్యనః ఆర్ద్రాజినాచ్చచ్చదః సేవకత్వేన సేవనానిమిత్తం శివః శ్రీవిష్ణుగృహంగణే లిప్తతీత్యర్థః అపిచ. ఆర్ద్రా నక్షత్రవచ్చ అజినం ఆసమంతాత్రివిభూతంచ ఆర్ద్రాజినే తాత్పర్య ముపలక్షితః అచ్చచ్చదోయస్యనః ఆర్ద్రాజినాచ్చచ్చదః (ఇభేదార్ద్రాజినాచ్చచ్చద) ఇత్యేకంపదం కువల యాపీడనామక గజరాజముపలక్ష్య ఆర్ద్రాజినం క్షిన్నచర్మ యధాభవతి తథాపిద్యుతి ఖండయతితి భేదార్ద్రాజినాచ్చచ్చదః “దోఅనఖండన” ఇతి ధాతోః కువలయాపీడనామక గజనందనోరక ఇత్యర్థః.

“ఈడే కువలయాపీడ కూట పాకలదోర్బలం

వస్త్యప్రీప్రాప్తి తాటంకపుష్పవంత విధుంతుడ’ మిలివచనాత్.

కించ ఇభేకః కువలయాపీడస్య అర్ద్రాజినం క్లిన్నచర్మాపి అచ్చచ్చం కేవల మువిన మపి యధాభవతి తథాచన్న త్యాచ్చాదనాత్తు. ఛంక్తి తే సంవృతాపుమాత్ త్రివ్యయం నిర్మలేనిత్యే మనిదేభేదకేపిచే’తి నానార్థాకు దః భేదోయస్తాత్మః తదా “దఃపుంసిదా తరిభేద” ఇతి నానార్థాకు. యద్వా పీర్ద్రాజినమపి అచ్చచ్చదమ పిద్యతి ఖండయతి ఆర్ద్రాజినాచ్చచ్చదః కువలయాపీడస్య అర్ద్రాజినాచ్చచ్చదో యస్యసః తథోక్తః ఉత ఆర్ద్రాజినం క్లిన్నచర్మ యధాభవతి. తథా అచ్చచ్చం సమంతాద్భేదక భేదకం దతాతీతి ఆర్ద్రాజినాచ్చచ్చదః “దాజీనాశే” కువలయాపీడస్య అర్ద్రాజినాచ్చచ్చదః తథా అపిచ ఇభేకంపతి ఆర్ద్రాజినం యధాభవతి తథా అచ్చచ్చం సమంతాద్భేదకస్య భేదకం వృష్యద్యతి ఖండయతి తథా యద్వా ఇభేకః కువలయాపీడస్య ఆర్ద్రాజినం క్లిన్నచర్మ ఇభేదార్ద్రాజినం తదేవ అచ్చచ్చదః పటోయస్యస తథోక్తః తత్సంహారక ఆర్ద్రాజినాచ్చచ్చద ఇత్యక్ర అస్థిభృ దిత్యక్రమత్ లక్షణయా ధ్వంసోభి ప్రేతః.

ఉత గజరాజస్య ఆర్ద్రాజినమేవ అచ్చచ్చదో యస్యసః తథా శంకరఇత్యర్థః సోపి ప్రీప్రీప్రీ: “యద్రాజాం శంకరకాన్యస్మి”తి గీతావచనాకు అహోస్మికు ఇభేకే గజ రాజాయ ఆర్ద్రం క్లిన్నం నూతనంవా ఆజినం సమంతా త్రివిధం ఆర్ద్రంచ తదజినం చార్ద్రాజినం అచ్చచ్చం సమంతా న్నిత్యనిత్యం యధాభవతి తథాదదాతీతి ఇభేదార్ద్రాజినాచ్చచ్చదః మకరపీడితస్య గజస్య ప్రీతితాతేత్యర్థః (ఇభే దార్ద్రాజినాచ్చచ్చదన) ఇతివా పాఠః అదనం భక్షీకరణం నాశనమిత్యర్థః అచ్చం సమంతాన్నిత్యం అచ్చంచ తకు అదనంచ అచ్చాదనం ఆర్ద్రాజినం క్లిన్నచర్మ యధాభవతి తథా అచ్చాదనం కరోతీ త్యార్ద్రాజినం ఇభేకం గజశ్రేష్ఠేనాం ఆర్ద్రాజినాచ్చచ్చదనం యస్యస తథోక్తః గజవైరీత్యర్థః నృసింహవతారే గజశత్రుత్వాకు అదన మిత్యక్ర లక్షణ యా నాశకరణమేవ తాత్పర్యం యద్వా ఇభేదార్ద్రాజినః కిమః తద్వ దాచ్చచ్చదనం యస్యస తథా కుక్లాంబరధర ఇత్యర్థః “కుక్లాంబరధరంవిష్ణు” మిలివచనాకు.

పునః కీదృశమిత్యక్తే ‘అంబుమదంబుదారి గళగలితి) అంబుతే ముఖమనే నాం బు జలం “అబంశ్చ” ఇతిధాతోః అంబూని అమామ సంతీ త్యంబుమంతః తదస్యా స్మిన్నితి మకు ప్రుత్యయః అంబూని దదాతీ త్యంబుమదాః అంబుమంతశ్చతేం బుదాచ్ఛాంబు మదంబుదాః అలీనాం ములిందానాం గళాకంకాచ్ఛాని గళాః తేచతేచ అంబుమదం

బుదాళిగళాః తేషాం రుగినయగ్రహః అంబుమదంబుదాళి గళయన్ అత్రాంతం విశేషః
అంబుమద్విశేషణం కేవల మేషానాం కదాచి ధ్వానశ్య సంభవాతు తద్వాన్యకృత్యధాన్
ఏవమేవాలిమాత్రస్య ఉపమానశ్య సంభవేతి తద్గళపర్యం తథావనంతదీయ గరుతాం కిం
చిత్కించి తీప్తితాది వణాసంబంధసంభవాతు కేవల సైల్యం కంతస్యైవేతి ద్యోతయితుం
యద్వా అంబుమదంబుకామాః పక్షిః తాం గచ్ఛతీతి తద్దాటాః లాటిగ్మహ్నాతీతివా “లా
ఆదాన ఇతి ధాతోః తస్మాం తః హస్తంవా యస్మాస్మాగళః పరబ్రహ్మమంత్రేషు త్రి
మహాస్మత్తపోవ్యయో” రితి నానాధాతృ. తద్గళా తథా విధా రుగినశ్యసః అంబు
మనంబుదాళి గళయన్ అత్ర మేషానలి నిష్టోపమానశ్య రుచః అనుపాత్తత్యేనీ రుచ ఏవ
ఉపమాయేథాతత్యేన తతు సర్వస్యాతు ఉపమానమసి రుగేవేతి లభ్యతే కించ కాకాక్షి
శ్యామేన వాదగేతలభ్యతే. యద్వా అంబుమదంబుదానామాః పక్షిర్యా అంబు మ
దంబుదాళ్య అగేయశ్య అంబు మదంబుదాళయోవా తద్వద్గళో యశ్యసః అంబు మదం
బుదాళిగళః కేవలత్యధాన్. “కంతేకాలో దృగాయథా” ఇతి శ్రీకంఠః కింకంశో నీల
కంఠః ఇతి చామరాతు. తస్మిన్ యత్రకాళో యశ్యద తథోక్తః “తస్యభాసా సర్వమి
దం విధాతీ”తి కృతేః కించ అంబుమదంబుదాళి గళశ్య కేవల రుగినయగ్రహశ్య స తథో
క్తః “గోవిందో దక్షిణేపార్శ్వే ధన్వంతర్ద్రుప్రభోమహా”నితి. అగ్నేయా మరవిందా ధ
వతివ మంత్రగ్రంథాతు. “కేవలణాం చతుర్భుజ”మితి పురాణవచనాతు (దేవ) ఇతి దీ
వ్యతీతి దేవః సర్గాదిభిః క్షీడతివా, అనురాదీ నివశగీషతివా, లాకికాచారై ర్య్యవహ
రతివా, సర్వభూతేష్వత్కరియా ద్యోతకతేవా స్తుత్యై స్తుతయతేవా, నిర్మలమోదతివా,
సదామాద్యతి హావతివా, యోగలిలయా స్వపితీతివా, స్వయంకామయతేవా, పర్వత
గచ్ఛతి తేత్యధాన్” దివక్రీడా విజగీషా వ్యవహారద్యుతి స్తుతి మోద మద స్వప్న కాంతి
గతిష్యతిథాతోః ఏవమేవ దేవకర్తా విద్యతః.

“దేవస్సర్గాదిభిర్యస్తు దివ్యంత్యవహారికశ్యసా

దేవోదివ్యతిరక్తోసి విజగీషతిసర్వతః

దేవోపిలాకికాచారై స్తథావ్యవహారత్యపి

శర్వభూతేష్వత్కరియా ద్యోతకయతాదేవత్యతే

దేవస్తుస్తూయతేస్తత్యై దేవస్సర్వత్రగచ్ఛతీగితి నిరుక్తాతు.

కించ ద్యులోకవర్తిత్యా వ్యాపేదః. “దేవోద్యులోకవర్తిత్యా దేవనా దేవనీ
సత్యే”భిధానాతు. నచ దేవకర్తా స్సామాన్యధాన్. నతు విశేషధాన్. దేవకర్తా
చ్యానాం బహుత్వాతు మనుజా మానవా సరా ఇతివతు తాదృశ స్సాధారణధాన్

మృతప్రయోక్త మనమాప్తోతస్య విశేషార్థః ప్రతిపాదకాదితివాచ్యం. భూజా ఇత్యేత్ర భువియేజాయంతేతే భూజాఇతి వ్యుత్పత్త్యా సన్యాసయ స్సర్వేషు భూజావీక తథాపి భూజకబ్జః పృక్షవీక ప్రవృద్ధతరం ప్రవర్తకే. యోగరూఢోర్మధ్యే దూడేరేన బలవత్వాత్ తద్వద్రతాపి దేవకబ్జః శ్రీవిష్ణురేన ప్రతిపాదకః నాస్యస్య “ఏకోదేవస్సర్వభూతేషుసూక్ష్మ” ఇతి దేవస్యైకత్వ ప్రతిపాదనాత్ శ్రీవిష్ణుఃపి

“ఏకోవిష్ణుర్మహద్భూతం పృథగ్భూతాన్యకేకకః
త్రికాలోకాన్వాప్యప్యభూతాన్తా భుక్షేవీశ్వ భుగవ్యయ”

ఇతివచనా దేవత్వప్రతిపాదనాచ్చే త్యభిపంధిః. నను తథా న భవతి శ్రీవిష్ణుర ప్యస్యః దేవకబ్జవాచ్యః కర్మద్వాప్యస్తి ఏకోదేవః కేకవోవా శివోవేతి వచనాదితిచెన్న వ్యాసహరిక భేదతోప ఉత్పత్తి స్తితి లయ కర్మసాక్షిత్వా ధ్యక్షత్వా ద్యధికారికః బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర సూర్య విరాడాదయః దేవకబ్జవాచ్యావీక పరమార్థకః దేవకబ్జవాచ్యః ఏకవీక

“ఏకోదేవ స్సర్వభూతేషు సూక్ష్మస్సర్వవ్యాపీ సర్వభూతాంతరాత్తా కర్తాధ్యక్ష స్సర్వభూతాధివాన స్సాక్షీచేతా కేకలోనిర్గుణశ్చ” ఇ త్యద్విధీయ పరమాత్మనబోధక శ్చలే. కించ ద్యావా భూమిజనయక్షేన ఏకః ఇతిశ్చలేశ్చ. నవీక విష్ణుః సర్వేశ్వరుని వాచ్యః పరమాత్మాదేవః ఏకోయస్యః శ్రీశివవీక నకు శ్రీవిష్ణురితిన క్రత్యం. బహుస్యాం ప్రకాయేయేతి కామయలే ఇతిదేవః న్యయమేవా దాచిక్షిత్ ప్రకాశత ఇతివా దేవః క్షీడా విజగీషేత్యాది దిత్ ధాత్వాద్విమ కమికాత్ సదేవః పరమాత్మా “అత్రాయం త్రియవస్వయం జ్యోతిః” రితి , లేశ్చ “సతత్రసూర్యోధాతి వచంద్రతారక” మిత్యా ద్యుపనిషదంత్య భూతః పరమాత్మైక శ్రీవిష్ణుః

పుకే దేవ

“సతద్భూతయలేసూర్యో నకకాంతో నపావకః
యద్గత్వాననివర్తంతే తద్ధామపరమంనుమే”తి గీతా శ్రీకృష్ణ స్వరూపశాత్

కించ శ్రీవిష్ణు నారాయణ కేకవస్వభూ విశ్వంభరాదిసాంవిష్ణు నామ్నా పరమాత్మభావబోధకత్వాత్. కించ సర్వం ఖల్విదంబ్రహ్మ. సర్వవిష్ణుమయం జగది తు య మహావాక్యయో రేకాధికత్వాత్ కించ “సర్వేషామపి కద్రాసాం వాచ్య జనాదాన” ఇతి తతశాత్ నచ ఏక వీక రుద్రో నద్విధీయాయత స్థేత్యాది

పశుపతి కంభు మహాదేవ వర్ణవర్ణకృరాది శ్రీశివసామన్నమనీ పరమాత్మాధారబోధకత్వాత్ శ్రీశివో పాహ్నికోదేవ ఇతివాచ్యం. యేనీ నామరూపకంఠః వాచ్యాధాభకంఠితే మిథ్యా భూతః ప్రపంచాంతః పాలింః తేషా మేక దేవత్వం న సంభవతి. అత ఏవ శివస్యైక దేవత్వం వా నీ శ్రీవిష్ణుస్వ స్త్యైక “విశ్వుపంచోనిర్వికల్పా నిరాభ్యాత క్షుద్ధోదేవ ఏకో నారాయణశ్చ” అంబస్యపాతే భువిపృష్ఠమధ్యే త్యాది వేదాంతైః ప్రతిపాదనాత్ అతి ప్రసంగేనాలం ఏకోదేవః కేకనోవా శివోవేతి వచనాత్ శ్రీవిష్ణుధర్మప్రకరణబలా ద్దత దేవః శ్రీవిష్ణులేవ నాన్యః ప్రకృతమనునరతి. (మృదఇతి) మృదయతి సుఖయతితి మృదః “మృదకుఖన” ఇతి ధాతోః శ్రీవిష్ణు రిత్యధః నను కృతి స్మృత్యాదిమ నిఘంటువ్యసి మృదకబ్జః శివబోధక ఏవ న విష్ణుధర్మపర ఇతి చేన్న మృదకుఖనఇతి ధాత్యధః తా త్పర్యాదపి శ్రీవిష్ణోః స్థితిక ర్తృత్వాచ్చ తథావ్యాఖ్యానం. నన్యత్ర ధాత్యధానా ము పలక్షణమూత్రత్వాత్ కృత్యాదిమ మృదకబ్జస్యా విష్ణుబోధకత్వాచ్చ నమృదకబ్జా విష్ణు ధర్మపరః శివపరఏవేతి చేన్న పత్యం ధాత్యధానా ముపలక్షణత్వం అధాపి ప్రకృతే మృదకుఖన ఇత్యత్ర మృదధాతో గ్నిర్విష్ణు సుఖనాధాకర్తృ త్యాగే మానాభావాత్ త త్పర్యాదపి అవస్థకవేతేతి కృత్యా శ్రీవిష్ణులేవ సుఖప్రదః స్థితి క ర్తృత్వాత్ తస్య స్థితి క ర్తృత్వమేవ స్వాభావికంగుణం నాన్యత్ కదాచి యప్రయోజన ముచేత్రన్నై మిత్రికం కృప్తి చౌదాదయశ్చతక లోకాదీనాం వివా సత్యేషామనీ వృద్ధితైత్తకారణ ఏవేతివత్ నగ్ని తుద్ర ముఖప్రదః లయక ర్తృత్వాత్ తస్య లయక ర్తృత్వమేవ స్వాభా విక, స్వాభావ్యత్ కదాచిత్ స్థితిప్రయోజన ముచేత్రన్నై మిత్రికం అగ్నిదయ సదామాద్యతి హామిహానా ఏవేతివత్ అత ఏవ తథోక్తః తస్మా త్రాధాన్య స్ఫురసోయం గచ్ఛతి తేత్యధఃచ యది యద్రమ్యుఖప్రదో న భవతి, సచయదః కృత్యాదిమ యత్ర కు గతిస్త్వితిధాతోః ఏవచ్యః కథం భవిష్యతీతి శంకనీయం. బలిర్విభీషణో భీష్మ ఇత్యాది కర్తృత్వమున్నయన్తే నోక్తత్వాత్ యద్రత్య విష్ణుధి క్తత్వాత్ శ్రీవిష్ణుధి క్త త్వేన తత్సాధ్యం. మాన గుణత్యాత్ తత్సుఖప్రదాన గుణమనీ యద్రస్యాపిసం బహూ తః కించ అర్థకే లక్ష్యేపేతి సీతాపతి రిత్యాదివత్ యద్రేషు మృదకబ్జః ప్రవర్తతే; అతస్సు ఖనగుణం శ్రీవిష్ణు నిరుపాధిక త్వేన ప్రవర్తతే; యద్రేషు సోపాధికతయా ప్రవర్తతేఇతి త్రిత త్రిత త్తథాధాయ శివే ప్రయోగసంభవేతి ప్రకృతే నిరుపాధిక ముఖనహేతుత్వ మా వాచ్య శ్రీవిష్ణుపరత్వే తస్మాదికయ సంభవాత్ అలం శంకాభిః ప్రకృతమను స రామః. ఏతాకాల్ల పూర్వత్వా దమృదఇతి. అప్యాధః అనుఖప్రదః అమృదః అకారోబ్రహ్మవా విష్ణుస్వయంవా యద్రోవా గౌరవంవా శ్రీవిష్ణోః ఆత్మానై పుత్రసామాసీతి బ్రహ్మస్వయం తిష్ఠి త్వమునున్నయనీధి ర స్త్యైవ కూర్మాకతారో వారి రితి కమతాన్యయ నిధిః జగద్గురు

ద్విష్టు రితిగౌర వాన్యయ సిద్ధిః సమ మృడభక్త్యత్ర మృడకేబ్బకైర్జన ప్రాధాన్యం సం భవతి
విశేష్యత్వాత్ అతః మృడకేబ్బవాన్యో రుద్రవీచవశేన్యః కరియాంశ్చ నీలోత్పలమిత్యత్ర ఉ
త్పలవ దితిచేన్న సచ మృడకేబ్బవాన్యో కరియానితి మృడకేబ్బార్థః శ్రీవిష్ణురసః సయద్రః
ధాత్వభాగ్యప్రాయప్రాధాన్యాత్ అతోయ మధకస్పిష్టాంతః యద్వా సవిద్యతేమృదః శు
ఖినోయస్యన అమృదః స్వస్య స్వయమేవ శుఖప్రదః నాన్య ఇత్యర్థః అను క్రమవత్ అ
పిచమృదః రుద్రః సనభవతీతివా తస్మా త్పరోవా అమృదః శ్రీవిష్ణురిత్యర్థః సవ్యక్రమత్ అ
భావాన్యాధాభ్యాం ద్వ్యాభ్యాం అశుఖప్రద ఇత్యవగమ్యతే; నాన్యాధః శుఖాశుఖ
యో ర్విరోధసంబంధాత్ మృడకేబ్బవ్య ధాతురూపత్వేనాపి మోక్షం దదాతీతిభావో వగ
మ్యతే తేన శ్రీమ న్యూచిష్టోర శుఖప్రదత్వం నా స్తీతిరాద్ధాంతః; ఏతావతా లక్షణేన మృ
డోరుద్రో న భవతీతివా మృడాత్పర ఇతి వేతి పుత్రత్వత్రిస్సత్యం సచా మృడభూతః మృడ
పరభూతశ్చే త్యక్త శ్రీవిష్ణురస భవతీతి నియమా నా స్తీ శ్రీవిష్ణున ద్వాన్యవకరైర
స్సగుణబ్రహ్మణః మోక్షదానసమర్థః ద్విత్రాస్సంతి

‘అదత్య మందికాంవిష్టుం గణనాథం మహేశ్వర’ మితి వచనా త్రేషాంమధ్యే
ఏకవీచ భవత్స్వతి వాచ్యః ప్రథమతః అద్వితీయరూపోవాసీత్ “న దేవసామ్యే దమగ్ర అ
సి”దితి శ్మతే; తత్రితత ప్రపంచస్థిలయకగణాధం శ్రీవిష్ణుమహేశ్వరాభ్యా ద్వౌదే
వా నిరాస్తాం. ‘ఓమధతా త్సత్యజ్ఞానానంతాత్మిక మద్వితీయం. బ్రహ్మ శుగవతం, ప
ధాన మాయోపాధికం సదీశ్వరభావం మలినసత్వా విద్యోపాధికం సజ్జీవి
మ. జీవేశావభావేన కరోతి ‘మాయాచా విద్యావ స్యయమేవ భవ’తీ
మాయాపరిబింబితేశ్వరస్తాం మాయాం వశీకృత్వి సర్వజ్ఞ సర్వక్తిశ్చ
భ్యుదయాప వగ్దాధం సంకల్పమా తేజైవ లీలయా జగత్సర్గస్థి
తిత్రచ మాయాకలః పరమేశ్వరః స్వనిశ్వాసభూత శ్చైతన్యమృత్
నేన స్వాత్మనం భజంతే తేషా మమగ్రహాయోపాసనార్థం శ
శూల మృగ పరశు దమరుగధరం నీలోత్పలదళ కాలమేఘ పూణ
విణమౌసంద ఘనం సర్వాంగ మందరం మూర్తిద్యయం శుద్ధసత్యమయ
దం శ్రీహరిహరాభ్యం న విశేష్యతో జగదా తచ్చ మూర్తిద్యయం వైకు
దిభు భక్తానాం హృదయేషు చ నిత్యం సన్నిహితం వత్తతే; ఇతి శ్రీమద్వి
వర్య శిష్యేణ స్వయంప్రకాశాభ్య యతి నో క్తత్వాత్ తయో ఖివశేకయో
వతి. శివాత్పరతం మిత్యుక్తేనతి అమృడభూతః మృడపరభూతోపి శ్రీవిష్ణు
అపిచ తద్వ్యక్తవ్యక్త్యుదాచ్చేష్ట ఇతి ప్రతిపాదితం; అను క్రమవత్. ఏతా

శ్రీ

—వానశిర్షాక్షకగతిశ్లోక వ్యాఖ్య—

శ్లోకము: న: యస్తేకంమదే. ఆనందాయ స్తత్ భవతాత్ ఆశిషిష్టోత్ ఇ
త్యదిత్యది.

శ్లో: ఇతిగోపాలదాసేన రమణేనవ్యరచ్యత
వానశిర్షాక్షరాజవ్య వ్యాఖ్యానంబైష్టవాత్మకం॥

ఓంనమో వాసుదేవాయమంగళం.

శ్రీకృష్ణాయమంగళం.

ప్రబంధకల్పవృక్షీశ్రుతికాధిపతి,
గుంటుపల్లి సోమయ్య.

—

10965

